

PODRŠKA PORODICAMA
ZA PODSTICAJNU NEGU
DECE RANOG UZRASTA

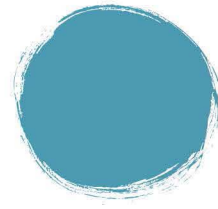
MODUL 5

PARTNERSTVO U PODSTICAJNOM RODITELJSTVU

Angažovanje očeva

Moduli za obuku patronažne službe | Prilagođeno za Srbiju

MODUL 5

PARTNERSTVO U PODSTICAJNOM RODITELJSTVU

Angažovanje očeva

PODRŠKA PORODICAMA ZA PODSTICAJNU NEGU DECE RANOG UZRASTA

MODUL 5

PARTNERSTVO U PODSTICAJNOM RODITELJSTVU

Angažovanje očeva

Naslov originala:

Module 5: ENGAGING FATHERS

Izdavač

UNICEF u Srbiji

Za izdavača

Ređina De Dominićis,
Direktorka UNICEF-a u Srbiji

Elektronsko izdanje, avgust 2019. godine

ISBN 978-86-80902-28-9

Градски завод
за јавно здравље
Београд

NORDEUS

PODRŽAVA

Originalne sadržaje modula obuke razvila je grupa autora, međunarodnih eksperata za relevantne oblasti. Rad na izradi modula koordinisale su Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju i Međunarodna asocijacija „Korak po korak” (International Step by Step Association – ISSA). Prilagođavanje modula za Srbiju obavila je grupa stručnjaka iz Srbije u okviru projekta Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograda i Asocijacije za javno zdravlje Srbije – „Jačanje sistema polivalentne patronažne službe u Srbiji za podršku razvoju dece u ranom detinjstvu”. Projekat je realizovan kroz program saradnje UNICEF-a i Ministarstva zdravlja Republike Srbije, uz finansijsku podršku kompanije Nordeus.

Sadržaj i stavovi izneti u publikaciji su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove UNICEF-a. Publikacija može slobodno da se citira. Zahteve za korišćenjem većih delova teksta treba uputiti UNICEF-u u Srbiji.

SADRŽAJ

Predgovor	4
Ključne poruke / zašto je ova tema važna za vas?	9
Ishodi učenja	9
1 UVOD: UKLJUČENOST OČEVA – ZNAČAJ I GLOBALNE PERSPEKTIVE	10
2 UTICAJ RODITELJSTVA NA OČEVE I MAJKE	14
A. Uticaj roditeljstva na muškarce	14
B. Uticaj oca na majku tek rođenog deteta	15
3 OČEV UTICAJ NA DETE	17
A. Uticaj oca na učenje deteta u ranom detinjstvu	17
B. Očevi smanjuju nasilje u životu deteta	19
4 UOBIČAJENE PERCEPCIJE OČEVA	21
5 VAŠA ULOGA U PODRŽAVANJU OCA U PORODICI	23
6 NAJBOLJA PRAKSA ZA ANGAŽOVANJE OCA	25
7 NAJBOLJA PRAKSA U RADU S OČEVIMA	27
8 OČEVI U SRBIJI	30
9 DODATAK	31
Informativni list 1: Za očeve – držite dete!	31
Informativni list 2: Za očeve – kako da vam porodica bude bezbedna	33
Informativni list 3: Za patronažne sestre – postavljanje pitanja ocu	35
Informativni list 4: Za patronažne sestre – osnovni vodič za angažovanje očeva	36
Autor	38
Reference	39

PREDGOVOR

Globalna posvećenost pružanju podrške sveobuhvatnom zdravlju i razvoju dece ranog uzrasta značajno se povećava poslednjih godina. U susret ostvarenju globalnih Ciljeva održivog razvoja (2018. godine), Svetska zdravstvena organizacija, UNICEF i drugi globalni partneri aktivni na polju ranog razvoja dece usvojili su *Okvir podsticajne nege za razvoj dece ranog uzrasta (Nurturing Care Framework for Early Childhood Development)*, što je sveobuhvatni okvir koji podržava decu u njihovom opstanku i napredovanju radi transformacije njihovog zdravlja i ljudskog potencijala. *Podsticajna nega* karakteriše stabilno okruženje koje doprinosi unapređenju zdravlja i ishrane deteta, štiti dete od pretnji i pruža mu prilike za učenje u ranom detinjstvu kroz afektivne interakcije i odnose. Koristi od takve brige traju čitavog života, a obuhvataju bolje zdravlje, dobrobit i sposobnost za učenje i ekonomsku samostalnost. Porodicama je potrebna podrška kako bi deci mogle da pruže podsticajnu negu; ta podrška obuhvata materijalna i finansijska sredstva, mere državne politike, poput plaćenog roditeljskog odsustva, kao i usluge namenjene određenim grupama stanovništva kroz više resora, uključujući zdravstvenu zaštitu, ishranu, vaspitanje i obrazovanje, socijalnu i dečiju zaštitu.

Rezultati istraživanja u oblasti neuronauke, razvojne psihologije, a posebno o roditeljstvu i posledicama negativnih iskustava u odrastanju dece, pružaju dokaze o tome da ulaganja u podršku razvoju dece od najranijeg uzrasta, kroz usluge kućnih poseta, imaju dugogodišnje pozitivne efekte i mogu značajno da poboljšaju kvalitet roditeljstva, dobrobit, razvoj i opšti napredak dece te da smanje pojavu i posledice zlostavljanja i zanemarivanja dece. Zahvaljujući ovim saznanjima, veliki broj zemalja u Evropi i Centralnoj Aziji uspostavlja i/ili osnažuje uslugu kućnih poseta kao podršku razvoju dece ranog uzrasta i njihovim porodicama.

Kod nas sistem zdravstvene zaštite dopire do većine trudnica i porodica sa malom decom zahvaljujući razvijenim uslugama kućnih poseta u okviru polivalentne patronažne službe, kao i posvećenom radu ginekoloških i pedijatrijskih službi u domovima zdravlja, koje brinu o zdravlju i napredovanju dece od začeća, preko rođenja, sve do punoletstva, sa posebnim fokusom na period do polaska u osnovnu školu, odnosno do uzrasta od šest i po godina (uključujući i pravovremenu imunizaciju dece). Ipak, uz uvažavanje visokog obuhvata i efikasnosti polivalentne patronažne službe, može se reći da u sadržaj ovih usluga još uvek nisu u potpunosti integrisani globalni dokazi o tome šta je važno za razvoj dece ranog uzrasta, posebno u prvih hiljadu dana, što se smatra kritičnim periodom za razvoj moždanih funkcija. Usluge patronažne službe, u okviru kućnih poseta porodici, za sada su više usmerene na opšte zdravlje, rast, negu i imunizaciju, dok su odnosi u porodici, uključujući brigu za dobrobit dece, stimulativno i bezbedno okruženje, prevencija zanemarivanja i zlostavljanja te rano otkrivanje razvojnih kašnjenja i smetnji manje u fokusu.

Uzimajući u obzir, s jedne strane, visok obuhvat uslugama patronažne službe i, s druge strane, nalaze istraživanja koji ukazuju da se razvoj dece može veoma efikasno podržati u kontekstu kućnog okruženja, kao i saznanja da obučeni, osetljivi i na porodicu usmereni profesionalci mogu kroz kućne posete da doprinesu jačanju roditeljskih kompetencija i otpornosti porodice na izazove sa kojima se suočava, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju i Međunarodna asocijacija „Korak po korak“ (ISSA) inicirale su partnerski, tokom 2015. godine, razvoj više modula obuke za profesionalce koji pružaju podršku porodici kroz kućne posete. Cilj ove inicijative je da se profesionalci, koji podršku porodici pružaju kroz usluge kućnih poseta, pre svega u okviru patronažnih službi, osnaže da u skladu sa naučno dokazanim iskustvima unaprede svoje stavove, znanja i praksu u domenima od ključne važnosti za razvoj u najranijem detinjstvu i za pružanje podrške roditeljstvu.

Rad na razvoju originalnih sadržaja svih modula obuke koordinisale su Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju u Ženevi, koju je predstavljala Bettina Schwethelm, specijalistkinja za razvoj i zdravlje male dece, i Međunarodna asocijacija „Korak po korak“ (ISSA) iz Holandije, koju predstavlja Zorica Trikić, viša programska rukovoditeljka.

Za razvijanje originalnih modula obuke bila je angažovana grupa internacionalnih eksperata:

- Cecilia Breinbauer, RISE Institute, Sjedinjene Američke Države (Modul 4);
- Adrienne Burgess, Fatherhood Institute, Ujedinjeno Kraljevstvo (Modul 5);
- Priti Desai, East Carolina University, Sjedinjene Američke Države (Modul 10);
- Andrea Goddard, Department of Medicine, Imperial College, Ujedinjeno Kraljevstvo (Modul 14);
- Svetlana Mladenović Janković, Gradski zavod za javno zdravlje Beograd, Srbija (Modul 15);
- Marta Ljubešić, Odsek za patologiju govora i jezika, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska (Moduli 12 i 13);
- Alessandra Schneider, CONASS – Conselho Nacional de Secretários de Saúde, Brazil (Modul 1);
- Bettina Schwethelm, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju (Moduli 6, 12 i 13);
- Dawn Tankersley, ISSA (Moduli 6, 8 i 11);
- Zorica Trikić, ISSA (Moduli 6, 9 i 11);
- Emily Vargas Baron, RISE Institute, Sjedinjene Američke Države (Modul 15);
- Joanne Vincenten, European Child Safety Alliance (Modul 9);
- Karen Whittaker, University of Central Lancashire, Fellow of the Institute of Health Visiting (Moduli 2 i 17);
- Dr Genevieve Becker, PhD, IBCLC, MINDI, Registered Dietitian and International Board Certified Lactation Consultant (Modul 16);
- Elizabeth Doggett, M.A., stručnjakinja za javno zdravlje (Modul 18)

Svoj doprinos u razvijanju originalnih modula obuke dali su i: Obi Amadi, UNITE/CPHVA Health Sector, Ujedinjeno Kraljevstvo; Kevin Browne, Centre for Forensic and Family Psychology, University of Nottingham Medical School, Ujedinjeno Kraljevstvo; Ilgi Ertem, Developmental Pediatrics Unit, Ankara Medical School, Turska; Jane Fisher, Monash School of Public Health and Preventive Medicine, Melbourne, Australija; Deepa Grover i Maha Muna, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju; Maia Kherkheulidze, Department of Pediatrics, Tbilisi State Medical University, and Child Development Center, Gruzija; Morag MacKay, European Child Safety Alliance; Aleksei Sergeevic Pockailo, Department of Ambulatory Pediatrics, Belarusian Medical Academy of Post Diploma Education; Roopa Srinivasan, Developmental Pediatrician UNMEED Child Development Center, Mumbai, Indija; Pauline Watts, Public Health England, Ujedinjeno Kraljevstvo; Olivera Aleksić Hill, Institut za mentalno zdravlje, Srbija. Značajan doprinos izradi modula dati su kroz seriju konsultativnih procesa u koji su bili uključeni međunarodni, regionalni i nacionalni stručnjaci, treneri i praktičari iz zemalja Evrope i Centralne Azije.

UNICEF i ISSA žele da izraze veliku zahvalnost autorima i saradnicima koji su bili angažovani na razvijanju modula obuke, jer bez njihove velike posvećenosti razvoju usluga kućnih poseta za podršku deci ranog uzrasta i porodicama, posebno porodicama u kojima su uočeni razvojni rizici i/ili kašnjenja u razvoju deteta, serija od 18 modula obuke ne bi sada bila u rukama profesionalaca u zemljama regiona Evrope i Centralne Azije.

Više o modulima obuke

Svi moduli obuke namenjeni su profesionalcima uključenim u usluge kućnih poseta porodicama sa decom ranog uzrasta (patronažne sestre, pedijatri i drugi profesionalci), oslanjaju se na najnovije naučne dokaze i dobru praksu u ovoj oblasti i bave se ključnim aspektima razvoja i dobrobiti dece. Pošto mnogi od aspekata razvoja dece ranog uzrasta ni kod nas ni u zemljama regiona nisu dovoljno obuhvaćeni inicijalnim obrazovanjem profesionalaca niti programima njihovog stručnog usavršavanja, ovi moduli obuke mogu predstavljati značajan doprinos stručnom usavršavanju praktičara, a ako se integrišu i u obrazovne kurikulume, mogu znatno doprineti njihovom inicijalnom obrazovanju. Moduli se mogu prilagoditi i za obuku drugih profesionalaca, npr. zdravstvenih medijatora, porodičnih saradnika i voditelja slučaja u socijalnoj zaštiti te svih drugih praktičara koji podršku porodici i deci pružaju u neposrednom kontaktu i u kućnim uslovima. Određen broj modula se može prilagoditi za pedijatre ili lekare opšte medicine, koji pružaju podršku porodicama i u okviru zdravstvenih institucija (najpre u domovima zdravlja) i u kućnim uslovima.

Moduli obuke pružaju profesionalcima uključenim u neposredan rad sa decom i porodicama neophodna znanja i alate kojima mogu da povećaju angažovanje roditelja/staratelja u pružanje podrške razvoju dece od najranijeg uzrasta. Njihov sadržaj počiva na pretpostavci da roditelji žele da daju sve od sebe kako bi na najbolji mogući način podržali razvoj svog deteta i ohrabruje profesionalce da primenjuju pristup zasnovan na snagama porodice, da promovišu podržavajuće i podsticajne porodične odnose, da doprinose smanjenju razvojnih rizika i da upućuju porodice ka drugim uslugama i profesionalcima, kada je potrebno. Kako je roditeljstvo posredovano kulturnim vrednostima i uverenjima, moduli obuke za Srbiju prilagođeni su lokalnom kontekstu i obogaćeni lokalnim znanjima i alatima.

Verujemo da će obuka zasnovana na ovim modulima omogućiti svima koji su uključeni u usluge kućnih poseta, a najpre patronažnim sestrama, da razviju osetljivost i uvažavanje za porodične specifičnosti i da će im pomoći da, uz redovnu procenu snaga i potreba deteta, osnaže porodice da informisano preduzimaju akcije i donose odluke u vezi sa zdravljem, dobrobiti i razvojem njihove male dece. Takođe, verujemo da će, zahvaljujući unapređenoj praksi dobro edukovanih profesionalaca, kroz uslugu kućnih poseta deci i porodicama najugroženijih populacija biti značajno olakšan pristup uslugama, pre svega u sistemu zdravstvene zaštite, ali i u sistemima socijalne zaštite i obrazovanja, te da će se na taj način smanjiti rizici koji nastaju usled nepovoljnih uslova za odrastanje i posledice u domenu ranog razvoja.

Kako koristiti module obuke

U kreiranju modula obuke primenjeni su principi učenja odraslih, tako da omogućavaju aktivno učešće u razmatranju i prihvatanju ponuđenih znanja, veština, stavova i praksi koje mogu da se integrišu u rad sa porodicama i njihovo osnaživanje da obezbede najbolje moguće okruženje za dete. Format u kome su moduli obuke prikazani omogućava korišćenje kroz tradicionalne oblike učenja (treninzi), kroz individualno učenje u formi onlajn kurseva, kroz integrisanje sadržaja u obrazovne kurikulume i programe stručnog usavršavanja, kao i kroz različite kombinovane forme. U prilagođavanju modula uzeti su u obzir nivo obrazovanja polaznika obuke, njihova profesionalna iskustva, nacionalni standardi kvaliteta, karakter, kredibilnost modula obuke na lokalnom nivou (da li su deo obrazovnog kurikuluma, stručnog usavršavanja, ličnog usavršavanja i sl.), trajanje obuke (s obzirom na to da jedan kurs obuhvata nekoliko modula, razlikuje se ukupno trajanje jedne obuke).

Prilagođavanje modula obuke za Srbiju

Originalni moduli obuke prevedeni su udruženim učešćem Regionalne kancelarije UNICEF-a, ISSA i pojedinačnih kancelarija u zemljama srodnog govornog područja (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija). Prilagođavanje 14 modula obuke za Srbiju obavila je grupa istaknutih domaćih stručnjaka u oblasti ranog razvoja, ishrane, nege i brige o deci ranog uzrasta i ranih intervencija. Proces prilagođavanja je bio veoma sistematičan, a pratio je situacionu procenu kvaliteta postojećih usluga, kapaciteta angažovane radne snage i potreba lokalnih porodica. Procesom prilagođavanja 14 modula rukovodio je Gradski zavod za javno zdravlje iz Beograda kroz projekat koji je realizovan u okviru programa saradnje UNICEF-a i Ministarstva zdravlja Srbije. Stručni tim za prilagođavanje modula obuke za Srbiju činili su:

- Ivana Mihić, dr sc. psih., Odeljenje razvojne psihologije, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu (Moduli 1 i 4);
- Dr Olga Stanojlović, pedijatar, KBC Zvezdara (Modul 5);
- Dr Danijela Vukićević, fizijatar, Klinika za rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“, Beograd (Moduli 6 i 13);
- Dr Olivera Aleksić Hill, dečji psihijatar, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Modul 7);
- Dr Nenad Rudić, dečji psihijatar, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Moduli 8 i 12);
- Mr sc. med. dr Gordana Tamburkovski, Gradski zavod za javno zdravlje, Beograd (Moduli 9 i 15);
- Prim. mr sc. med. dr Svetlana Mladenović Janković, Gradski zavod za javno zdravlje, Beograd (Moduli 9 i 15);
- Jelena Branković, psiholog, NVO Harmonija (Modul 10);
- Prof. dr Milica Pejović Milovančević, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Modul 14).

Originalni moduli 3, 16, 17 i 18 biće priređeni i prilagođeni za Srbiju u narednom periodu. Svi originalni moduli dostupni su na adresi https://www.issa.nl/knowledge-hub?tid%5B%5D=146&tid_3=All.

Naziv modula	Glavni sadržaj
Modul 1. Rano detinjstvo – period neograničenih mogućnosti	Objašnjava kritični značaj ranih godina za razvoj, blagostanje, zdravlje i postignuća deteta tokom celog života.
Modul 2. Uloga patronažne sestre u podršci razvoju dece tokom ranog detinjstva	Nudi viziju nove i sveobuhvatnije uloge patronažnih sestara. Objasnjavaju veštine i podršku potrebne za tu novu ulogu.
Modul 3. Ishrana i zdravlje odojčadi i male dece	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku kroz postojeće trening materijale UNICEF-a i SZO (Integrated management of Childhood Illnesses – IMCI, Infant and Young Child Feeding – IYCF, Care for Child Development), na adresi https://www.issa.nl/node/343
Modul 4. Zaljubljanje – podsticanje afektivne vezanosti roditelja i deteta	Naglašava važnost afektivne vezanosti za razvoj deteta. Pruža informacije o tome kako se kroz kućne posete može podržati razvoj sigurne privrženosti.
Modul 5. Partnerstvo u podsticajnom roditeljstvu – angažovanje očeva	Pružaju dokaze o pozitivnom uticaju učešća oca u razvoju deteta. Deli proverene pristupe koje se mogu koristiti tokom kućnih poseta za efikasnije uključivanje očeva.
Modul 6. Umetnost roditeljstva – ljubav, priča, igra, čitanje	Objašnjava kako ljubav, pričanje, igranje i čitanje utiču na razvoj beba i male dece. Pruža osnovne informacije i savete o tome kako pomoći roditeljima da koriste ove pozitivne roditeljske veštine.
Modul 7. Dobrobit roditelja	Objašnjava uticaj perinatalnih mentalnih bolesti na razvoj deteta. Pruža patronažnim sestrama informacije i alate za identifikaciju roditelja sa problemima mentalnog zdravlja u perinatalnom periodu, za pružanje podrške tim roditeljima i za njihovo dalje upućivanje.
Modul 8. Uobičajene brige roditelja	Objašnjava uobičajene brige roditelja koje se odnose na spavanje, plakanje, skidanje pelena i pozitivno disciplinovanje dece, a sa kojima se patronažne sestre svakodnevno sreću tokom kućnih poseta. Pruža praktične savete koji se mogu preneti tokom kućne posete.
Modul 9. Okruženje i bezbednost u domu	Pružaju informacije o najčešćim nenamernim povredama u ranom detinjstvu. Nudi praktične savete za edukaciju porodica kako da smanje broj nenamernih povreda.
Modul 10. Briga i osnaživanje – jačanje veština komunikacije patronažnih sestara	Pružaju uvod u dobru praksu komunikacije. Daje konkretne primere kako se mogu poboljšati veštine komunikacije za uključivanje porodica kroz kućne posete.
Modul 11. Rad na eliminisanju stigme i diskriminacije – promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti	Pokazuje kako stereotipi, stigma i diskriminacija umanjuju delotvornost pružalaca usluga u radu sa starateljima i porodicama, posebno onim koje društvo često marginalizuje. Pomaže pružaocima usluga da razmisle o sopstvenim predrasudama i stereotipima u kontekstu celoživotnog učenja i samousavršavanja.
Modul 12. Deca koja se razvijaju drugačije – deca sa invaliditetom ili smetnjama u razvoju	Objašnjava zašto se neka deca različito razvijaju. Naglašava važnost porodice i porodičnih odnosa u podršci deci sa teškoćama u razvoju. Objasnjavaju nove pristupe, tj. „tim oko deteta“ i „pristup zasnovan na rutinama“, koji bi trebalo da delotvornije podrže ovu grupu dece i porodica.

Modul 13. Praćenje i skrining razvoja	Objašnjava koncepte praćenja razvoja, skrininga i procene. Pruža informacije o osnovnim alatima za praćenje razvoja koji se mogu koristiti u kućnim uslovima.
Modul 14. Zaštita male dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja	Pružuje dokaze o uticaju zlostavljanja, zanemarivanja i napuštanje deteta. Objasnjavaju ulogu kućnih/patronažnih poseta u pogledu prevencije, identifikacije rizika, upućivanja i saradnje sa drugim sektorima u podršci ugroženim porodicama.
Modul 15. Rad sa drugim sektorima	Pružuje obrazloženje za saradnju sa drugim sektorima, čiji je cilj dobrobit osetljive male dece i njihovih porodica. Podržava razvoj interdisciplinarnu saradnju.
Modul 16. Hranjenje na zahtev (odgovorno hranjenje)	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/369
Modul 17. Supervizija – pružanje podrške profesionalcima i unapređenje kvaliteta usluga	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/370
Modul 18. Rodna socijalizacija i rodna dinamika u porodicama – uloga patronažne sestre	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/371

KLJUČNE PORUKE / ZAŠTO JE OVA TEMA VAŽNA ZA VAS?

Globalni trendovi ukazuju na to da je neophodno veće angažovanje oca u odrastanju dece te da njihovu aktivnu ulogu treba podržati u javnim politikama i pružanju usluga.

- Očevi imaju značajan uticaj na decu i majke, a značajan je i uticaj očinstva na muškarce.
- Ako u porodicama ne angažujete i očeve, deci i majkama pružate uslugu slabijeg kvaliteta, a možete ih izložiti većem riziku.
- Da bi se u svakodnevnom radu patronažne službe angažovali i očevi, važna je podrška celog tima.
- Pojedine patronažne sestre mogu imati značajan pozitivan uticaj na podršku očeva suprugama i njihovo angažovanje oko beba i male dece.

ISHODI UČENJA

Kad završite obradu ovog modula:

- razumećete zašto angažovanje očeva postaje sve značajnije u politikama i u praksi,
- razumećete očev uticaj na odojče, dete i majku, kao i uticaj očinstva na muškarce,
- postaćete svesni uvreženih negativnih stavova prema muškarcima i očevima koji ometaju uspešno angažovanje očeva u roditeljstvu,
- saznaćete kako da navedete više očeva da počnu da se angažuju,
- bolje ćete razumeti kako da konstruktivno angažujete očeve kada su u prostoriji dok ste u poseti nekoj porodici,
- saznaćete gde da pronađete više informacija o očevima i roditeljstvu.

© UNICEF SRBIA/Szabo

„U školi se o tome ne uči. Otac sam tek oko dve i po godine. I sam sam još uvek u suštini dete, jer sam upravo napunio dvadeset jednu godinu. Još uvek mi je teško da budem otac zato što ima puno da se radi; moraš dete da vodiš kod lekara, a neke stvari se neverovatno teško uče. Podjednako mi je teško da gajim dete kao i mojoj partnerki, jer živimo u odvojenim domaćinstvima. Kao što sam već rekao, još uvek sam mlad i još uvek učim, ali to je apsolutno najdivnija stvar koja mi se ikada dogodila i to je sve što imam da kažem.“

Projekat Dobar otac (Healthy Fathering Project)

2000-2002. (Škotska)

1

UVOD: UKLJUČENOST OČEVA – ZNAČAJ I GLOBALNE PERSPEKTIVE

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

Zaokružite „tačno“ ili „netačno“ pored svake od sledećih izjava:

1.	Patronažne sestre ne moraju da angažuju očeve u patrijarhalnijim porodicama.	TAČNO / NETAČNO
2.	Očeva postporođajna depresija ima mali dugoročni uticaj na dete.	TAČNO / NETAČNO
3.	Bebe očeva koji se u velikoj meri angažuju brže se razvijaju.	TAČNO / NETAČNO
4.	Neangažovanje oca u brizi o detetu narušava prava deteta.	TAČNO / NETAČNO

„Očevi su važni. Odnos oca i deteta – bilo da je pozitivan, negativan ili da ne postoji, u svakoj fazi života deteta, u svim kulturološkim i etničkim zajednicama – ima dubok i sveobuhvatan uticaj na dete i traje čitavog života. Očevi imaju veliki uticaj i na majke. Četvorica od petorice muškaraca postaju očevi i skoro svi imaju neku vezu sa svojom decom.“

(Istraživanje o položaju očeva u svetu, Organizacija Mencare, 2015)

Mnogi članovi porodice doprinose razvoju i dobrobiti odojčadi i male dece (npr. baka, tetke, braća, sestre itd.); zato je važno da procenite njihovu ulogu u domaćinstvu i razmislite kako da ih angažujete da bi dete od toga imalo koristi. Međutim, to nije u fokusu ovog modula. Ovde ćemo se konkretnije usredsrediti na oca (ili partnera majke) zato što postoje mnoge kulturološke i druge prepreke kada je u pitanju angažovanje očeva u prenatalnoj nezi, porođaju i direktnoj brizi o novorođenčetu. Ipak, svaka nova generacija očeva u celom svetu preuzima sve više poslova u domaćinstvu i sve više se uključuje u brigu o maloj deci. Menjaju se i njihove ambicije pa mnogi od njih žele da imaju bliži odnos sa svojom decom nego što su sami imali sa svojim očevima.

Ovi trendovi su prisutni čak i u tradicionalnijim zajednicama, a verovatno će jačati s porastom urbanizacije, širenjem „zapadnjačkih“ vrednosti i sve većim brojem žena koje se obrazuju i zapošljavaju. Stoga interesovanje da se podstakne očeva staranje o malom detetu postaje sve značajnija stavka u programu razvoja politika u mnogim zemljama, a očeva odsustvo nakon rođenja deteta sve se češće sreće kao zakonsko pravo u zakonodavstvu širom sveta.

Vi kao patronažne sestre treba da angažujete očeve u svim porodicama, a posebno u veoma patrijarhalnim domaćinstvima, gde očevi mogu kontrolisati pristup žena zdravstvenim uslugama i pristup obrazovanju sinova i ćerki. Stoga je izuzetno važno da imate na umu i očeve i da nastojite da ih angažujete kad god i gde god su oni u kontaktu s porodicom.

Očevi, i to svi očevi, imaju uticaj od samog početka. Kao i kada su majke u pitanju, njihov uticaj može biti pozitivan i negativan. Na primer, bebe čiji su očevi u velikoj meri angažovani brže se razvijaju, dok deca čiji su očevi bili u depresiji tokom prve godine nakon njihovog rođenja mogu i godinama kasnije da imaju neke probleme s ponašanjem i emocijama. Mnogo pažnje je posvećeno dugoročnom uticaju depresije majke i nesigurnog afektivnog vezivanja između majke i deteta u toj prvoj godini na dete. Istraživanja sada pokazuju da loše mentalno zdravlje oca i nesigurno afektivno vezivanje između oca i deteta takođe mogu da nanese dugoročno štetu.

Očevi su važni i zato što su značajni igrači u „roditeljskom timu“. Pozitivno roditeljsko partnerstvo se definiše kao informisano staranje od strane oba roditelja, uz međusobnu podršku (termin roditeljsko partnerstvo prvobitno se koristio u razdvojenim porodicama, ali se sada koristi u širem kontekstu). Kvalitet roditeljskog partnerstva ima veliki uticaj na ishode deteta. Kada patronažna služba angažuje samo majke, to može dovesti do zavisnosti majke od usluga službe, umesto da dođe do razvoja porodične izdržljivosti (rezilijentnosti). Pružanje podrške roditeljima kao partnerima u roditeljstvu ima suštinski značaj ako želimo da se uspešno neguju timsko roditeljstvo i porodična izdržljivost.

© UNICEF SRBIJA / Szabo

Čini se da rad s ocem, pored rada s majkom, poboljšava kvalitet angažovanja majke oko deteta: „Osećanja svakog pojedinačnog roditelja prema detetu (i afektivna vezanost deteta za njih) pojačavaju se kada se oba roditelja uključe u intervenciju.“

Uključivanje očeva u obavljanje kućnih poslova i brigu o detetu takođe ima suštinski značaj za osnaživanje žena, jer je majke teže učestvuju u javnom životu bez podrške u kućnim poslovima i nezi deteta. Jedan od glavnih faktora koji dovodi do nižih stopa zaposlenosti kod samohranih majki nego kod majki koje žive s partnerom predstavlja to što u domaćinstvu nemaju partnera koji tu živi i pomaže im u staranju o detetu. Dečaci koji su videli očeve da rade kućne poslove i brinu se o deci češće su angažovani u obavljanju kućnih poslova i brigu o detetu (vidi Sliku 1, u nastavku).

Ovaj transgeneracijski prenos načina staranja može biti ključni faktor u transformisanju rodničkih odnosa i iskorenjivanju rodne nejednakosti, što će u budućnosti proširiti opseg mogućnosti i za dečake i za devojčice.

Trenutak kada sam postao otac – kako je ovo iskustvo promenilo mene, moju partnerku, naš život

Za mene očinstvo predstavlja važan lični zadatak i izazov. Još dok sam bio dete sanjao sam o tome da izgradim drugačiju porodicu nego što je moja, u kojoj bi partnerski odnosi i odnosi sa decom bili ispunjeni ljubavlju, pažnjom i brigom – svime onim što sam nisam video oko sebe kad sam bio dete. Danas sam ja otac šestoro dece – troje sopstvene i troje o kojima se brinemo kao hranitelji.

Očevi u svetu danas – pregled stanja na Balkanu

<http://e8.org.rs/wp-content/uploads/2016/06/Ocevi-u-svetu-danas-Stanje-na-Balkanu.pdf>¹

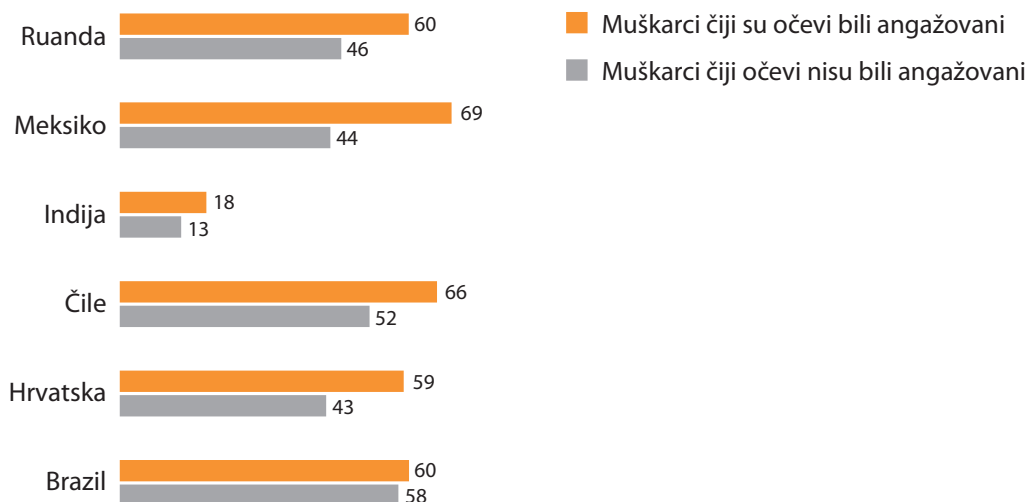
Uloga očeva u odrastanju dece predstavlja veoma važnu temu. Više informacija potražite na sledećim sajtovima:

<http://www.howisdadgoing.org.au/dads-share-their-stories/>
http://raisingchildren.net.au/dads_guide_to_pregnancy/dads_guide_to_pregnancy.htm

© UNICEF/Pirozzi

1 Materijal je na srpskom jeziku.

Slika 1 – Otac ili staratelj kao uzor: uticaj na njihove sinove

Iz perspektive deteta, postoji obrazloženje vezano za uključivanje očeva, koje se zasniva na ljudskim pravima, kao što se jasno navodi u Konvenciji UN o pravima deteta.

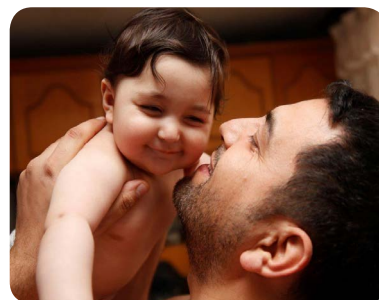
Član 7: Dete će biti registrovano odmah nakon rođenja i imaće od rođenja pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva i, koliko je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na roditeljsko staranje.

Stoga države potpisnice imaju odgovornost da, osim majki, kroz usluge koje pružaju podrže i očeve u staranju o deci. Ukoliko se očevi ne uzmu u obzir prilikom pružanja usluga ili ukoliko se ne uvede zajedničko registrovanje rođenja, time se stvaraju prepreke za njihovo učešće u staranju o deci, što znači da se ne štite dečja prava.

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

Ovo je tabela za samoprocenu koju ste popunili na početku ovog odeljka. Da li ste ispravno obeležili sve izjave? Da li sada bolje razumete navedene probleme?

© UNICEF/UN066778

1.	Patronažne sestre ne moraju da angažuju očeve u patrijarhalnijim porodicama.	NETAČNO
2.	Očeva postporođajna depresija nema dugoročni uticaj na dete.	NETAČNO
3.	Bebe očeva koji se u velikoj meri angažuju brže se razvijaju	TAČNO
4.	Neangažovanje oca u brizi o detetu narušava prava deteta.	TAČNO

Uradite i razmislite

Uspostavite kontakt s nekim ocem, po mogućstvu sa čovekom koji je nedavno postao otac. Ako to nije moguće, onda izaberite nekog drugog oca. Postavite mu tri pitanja u vezi sa njegovim detetom (u vezi sa jednim detetom ako ima više dece):

- Kako ste se osećali kada ste prvi put čuli da ćete postati otac?
- Kako ste doživeli rođenje deteta?
- Kada ste se prvi put zaista osetili KAO OTAC?

Razmislite o njegovim odgovorima.

Da li je bilo nekih iznenađenja? Da li ste ikad pre ozbiljno razgovarali s nekim ocem o njegovim iskustvima u toj ulozi?

© UNICEF SRBIJA/Vaš

2

UTICAJ RODITELJSTVA NA OČEVE I MAJKE

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

Zaokružite „tačno“ ili „netačno“ pored svake od sledećih izjava:

1.	Seksualno zlostavljanje dece je češće kod muškaraca koji rano počnu da menjaju pelene / neguju bebe.	TAČNO / NETAČNO
2.	Kada muškarci drže bebe ili ih neguju, kod njih dolazi do porasta hormona koji se pojačavaju i kod trudnica, dojilja i majki koje su usvojile dete (kortizol, prolaktin, oksitocin).	TAČNO / NETAČNO
3.	Očevo ponašanje nije povezano s razvojem sigurne veze između majke i odojčeta.	TAČNO / NETAČNO
4.	Na maloletnu majku stav oca njene bebe nema poseban uticaj zato što najčešće nije u stabilnoj vezi s njim.	TAČNO / NETAČNO

A. UTICAJ RODITELJSTVA NA MUŠKARCE

Angažovanje očeva nije važno samo za decu i majke, već ima pozitivan uticaj i na očeve. Očevi koji izjavljuju da su u bliskoj vezi sa svojom decom žive duže, imaju manje mentalnih ili fizičkih zdravstvenih problema, ređe zloupotrebljavaju alkohol i droge, produktivniji su na poslu i izjavljuju da su srećniji nego što je to slučaj kod očeva koji navode da nemaju takvu povezanost sa svojom decom. Muškarci su sve više zainteresovani da idu sa svojim partnerkama na prenatalne zdravstvene kontrole i da prisustvuju porođaju. U situacijama kada su oba roditelja saglasna i kada se dobro pripreme tokom kurseva za porođaj, pružanje podrške budućoj majci tokom porođaja i prisustvovanje dolasku deteta na svet može biti čarobno iskustvo za očeve i doprineti uspostavljanju veze između oca i novorođenčeta. U situacijama kada je prisustvovanje porođaju uticalo na neke aspekte odnosa između partnera ili izazvalo psihološku traumu kod oca, istraživanja su pokazala da je otac bio na neki način ranjiv i pre prisustvovanja porođaju. Prema podacima Instituta za očinstvo u Engleskoj, rezultati istraživanja uglavnom ukazuju na to da:

- muškarci koji razumeju rizik od komplikacija u trudnoći podržavaju partnerku da koristi odgovarajuće usluge,
- majke koje imaju smirenog partnera koji ih podržava tokom porođaja imaju lakši porođaj,
- zajedničko iskustvo koje dožive tokom rođenja deteta može ojačati odnos između roditelja.

Međutim, da li će otac prisustvovati porođaju ili ne uvek je veoma lična odluka oba partnera i, ako je to opcija u porodicama koje posećujete, možete napomenuti neke prednosti i podstaći partnere da se upišu na kurs pripreme za porođaj, gde mogu dobiti odgovore na dodatna pitanja i nedoumice. Očevi tek rođene dece takođe često razmatraju mogućnost da smanje rizično ponašanje, npr. pušenje, zloupotrebu supstanci i krivična dela, pa je važno iskoristiti priliku i pružiti im podršku u tome.

Ona je [otac pokazuje ćerku] glavni razlog [što sam izašao iz kriminalnog društva]. Nisam baš želeo ovo [da budem otac], ali kad se ona rodila, obećao sam sebi da ona neće prolaziti kroz ono što sam ja prošao.

Dying to be Men, Barker, 2005.

Što se više otac stara o odojčetu, on postaje sve zadovoljniji i osetljiviji. Na primer, što ranije otac uzme bebu u ruke i što ranije počne da se brine o bebi nakon rođenja, ranije će početi da oseća toplinu, ljubav i zadovoljstvo.

Nega bebe izaziva moždane i hormonske promene kod muškaraca (kao i kod žena), koje olakšavaju gajenje deteta i emocionalno povezivanje.

U roku od 15 minuta od trenutka kad počne da drži bebu, muškarac doživljava povišen nivo hormona koji su povezani s tolerancijom/poverenjem (okситоцин), osećajnošću prema odojčetu (kортизол) i željom za negovanjem/laktacijom/afektivnim vezivanjem (prolaktin).

Budući očevi i očevi tek rođene dece doživljavaju, u proseku, pad nivoa testosterona za jednu trećinu; to počinje nekoliko nedelja pre rođenja bebe, a traje oko godinu dana. Stalno staranje o deci verovatno smanjuje sklonost ka nasilju, a istraživanja pokazuju da postoji znatno manja verovatnoća da će očevi koji neguju bebe i preuzimaju značajnu odgovornost za osnovnu negu male bebe (npr. hranjenje, menjanje pelena) seksualno zlostavljati svoju decu kasnije u životu.

© UNICEF SRBIJA/Bičanski

B. UTICAJ OCA NA MAJKU TEK ROĐENOG DETETA

Najjači uticaj na prilagođavanje majke na majčinstvo ima prilagođavanje njenog partnera na očinstvo.

Postoji veća verovatnoća da će očevi pružati podršku ako je njihovo ime navedeno na izvodu iz matične knjige rođenih.

Podrška očeva povezana je s manjim roditeljskim stresom i depresijom kod majki, boljim porođajem i višom stopom dojenja.

Maloletne majke pokazuju veće samopoštovanje kada ih otac bebe podržava, više su vezane za svoje bebe i manja je verovatnoća da će ih odbijati ili kažnjavati.

Otac ima značajan uticaj na zdravstveno ponašanje majke. Trudnice koje konzumiraju duvan i imaju angažovane partnere smanjile su broj cigareta za 36 procenta u odnosu na one čiji partneri nisu bili angažovani.

Takođe, u studijama koje su rađene širom sveta utvrđeno je da očevi imaju glavni uticaj na to da li majke započinju i nastavljaju dojenje.

Majke ne obavljaju roditeljsku ulogu „u vakumu“ – na njihove interakcije s odojčecom utiče ono što se dešava oko njih. Na primer, očevo negativno ponašanje, kao što je opijanje, ne samo da ima značajan negativan uticaj na očevu vezu s bebom i vezu s bebinom majkom već utiče i na odnos između majke i odojčeta: kada su očevi alkoholičari, postoje dvostruko veće šanse da će veza između majke i deteta biti nesigurna.

© UNICEF SRBIJA/Bičanski

Uključivanje očeva u programe lečenja u okviru kojih se rešavaju ozbiljni lični problemi može biti korisno za decu: kada otac alkoholičar uđe u program lečenja, sama činjenica da se leči povezuje se s boljim prilagođavanjem njegove dece, a ukoliko otac u potpunosti prestane da pije, dolazi do klinički značajnog smanjenja problema u razvoju, učenju i ponašanju kod dece.

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

Ovo je tabela za samoprocenu koju ste popunili na početku ovog odeljka. Da li ste ispravno obeležili sve izjave? Da li sada bolje razumete navedene probleme?

1.	Seksualno zlostavljanje dece je češće kod muškaraca koji rano počnu da menjaju pelene / neguju bebe.	NETAČNO
2.	Kada muškarci drže bebe ili ih neguju, kod njih dolazi do porasta hormona koji se pojačavaju i kod trudnica, dojilja i majki koje su usvojile dete (kortizol, prolaktin, oksitocin).	TAČNO
3.	Očevo ponašanje nije povezano s razvojem sigurne afektivne vezanosti između majke i odojčeta.	NETAČNO
4.	Na maloletnu majku stav oca njene bebe nema poseban uticaj zato što najčešće nije u stabilnoj vezi s njim.	NETAČNO

3

OČEV UTICAJ NA DETE

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

Zaokružite „tačno“ ili „netačno“ pored svake od sledećih izjava:

1.	Bebe angažovanih očeva imaju viši koeficijent inteligencije.	TAČNO / NETAČNO
2.	Očev stil roditeljstva utiče na kognitivni razvoj njegovog deteta.	TAČNO / NETAČNO
3.	U domaćinstvima u kojima su deca pod rizikom, angažovanje očeva povećava verovatnoću da se dete može bezbedno smestiti u okviru šire porodice.	TAČNO / NETAČNO
4.	Kada uspešno isključite nasilnog oca iz domaćinstva, ne morate više da mislite o njemu.	TAČNO / NETAČNO

Deca čiji su očevi u velikoj meri angažovani imaju više empatije, imaju jača prijateljstva s bolje prilagođenom decom, manje problema s ponašanjem i bolji uspeh u školi, a kasnije u životu manja je verovatnoća da će imati problema s policijom ili zloupotrebom droga/alkohola. Ovaj efekat je posebno jak u ugroženim porodicama. „Dobar tata“ može da zaštiti decu od negativnih uticaja, uključujući siromaštvo i majčinu depresiju (vidi i Modul 7 o blagostanju roditelja). Očevi koji žive razdvojeno od porodice, ali imaju bliske i privržene veze sa svojom decom takođe mogu biti od velike koristi deci.

Nasuprot tome, očevi koji pokazuju malo interesovanja za svoju decu imaju negativan uticaj, koji se ogleda i u manjoj verovatnoći da će deca imati dobar uspeh u školi ili da će pobeći od siromaštva. Očevi koji su neprijateljski raspoloženi ili nametljivi u odnosu sa svojom decom ili su nasilni prema njima ili njihovim majkama nanose ogromnu štetu. Stručnjaci mogu biti u iskušenju da ignorišu oca kada se majka i dete sklone „na sigurno“. Međutim, to nije dobar pristup. Baš takve muškarce treba angažovati i suočiti ih sa izazovom, a njihove sposobnosti i prednosti treba otkriti i negovati kako bi imali mogućnost da uspostave sadržajnu vezu sa svojom decom.

Važne informacije o savremenom shvatanju uloge očeva u odrastanju deteta možete naći na ovoj adresi: <http://www.howisdadgoing.org.au/new-dads/>

A. UTICAJ OCA NA UČENJE DETETA U RANOM DETINJSTVU

Pismenost je veština koja se najviše povezuje s uspehom u životu. Ona počinje da se razvija rano, kod kuće, tako što roditelji čak i malenim bebama pokazuju knjige ili slike, dok se verbalna interakcija sa bebom i međusobno odvija na miran i izražajan način (vidi Modul o umetnosti roditeljstva – ljubav, priča, igra, čitanje). Kvalitetno (osećajno/podržavajuće) i znatno angažovanje oca od prvih meseci po rođenju povezuje se s nizom pozitivnih kognitivnih ishoda kod beba i male dece, uključujući viši koeficijent inteligencije sa 12 meseci i 3 godine.

I očevo i majčino učešće u kućnim aktivnostima čiji je cilj opismenjavanje povezano je s napretkom deteta. Majke i očevi mogu da podstiču jedno drugo da koriste nove reči sa bebom i u njenoj blizini, složene rečenične strukture i kratke, jasne izraze. Naravno, bolje obrazovani očevi, kao i bolje obrazovane majke, imaju pozitivniji uticaj na učenje svoje dece u ranom detinjstvu. To je još jedan važan razlog za angažovanje očeva: poput majki, očevi koji imaju slabije jezičke veštine i manje su pismeni mogu biti motivisani da i sami nastave da uče kada shvate kakva bi to bila prednost za njihovu decu.

Vi kao patronažne sestre treba da obratite pažnju na očev i majčin *stil* roditeljstva. Stilovi roditeljstva oba roditelja ne utiču samo na dobrobit odojčeta i deteta, već i na njihov kognitivni razvoj. U uzorku afroameričkih porodica, očev autoritativan (tj. rigidan i zapovednički) stil roditeljstva imao je negativniji uticaj na dete nego autoritativni stil majke i povezan je sa siromašnijim rečnikom, sa slabijim slušanjem dece i sa slabijim čitanjem deci.

Viši nivo očeve osećajnosti, kao i *majčine*, povezuje se sa spremnošću za polazak u školu kod male dece. Najbolji način da se razvije osećajnost kod očeva, što važi i za majke, jeste da se oni poduče kako da reaguju na signale odojčeta i da razvijaju kvalitetne interakcije sa veoma malim bebama. Podučavanje i podsticanje očeva (i majki) da se sistematski angažuju s bebama i decom koja pokazuju znake kašnjenja u razvoju ili imaju neki invaliditet može biti od posebnog značaja i može dovesti do ostvarivanja koristi ne samo za decu i očeve već i za majke.

© UNICEF SRBIJA/Szabo

Na osnovu istraživanja rezultata o tome kakva je korist od pohađanja programa za majke predviđenog za roditelje dece s teškoćama u učenju i problemima u ponašanju, utvrđeno je da su, iako su majke imale koristi kada su samostalno učestvovalе u uslugama, poboljšanja koja su održiva i po okončanju programa bila primetno veća kod majki koje su učestvovalе s očevima. To je posebno značajno u svetlu istraživanja u kojem se navodi da kod majki dece sa teškoćama u razvoju dolazi do pojačanog stresa.

© UNICEF SRBIJA/Szabo

B. OČEVI SMANJUJU NASILJE U ŽIVOTU DETETA

U zvaničnim istragama o smrtnim slučajevima dece stalno se utvrđuje da, iako su muškarci koji su bili prisutni u životu deteta koje je umrlo predstavljali rizik, to nije otkriveno na vreme niti se išta preduzimalo po tom pitanju.

Muškarci koji su mogli biti podrška često su posedovali informacije koje bi pomogle odgovarajućim službama da razumeju položaj deteta, samo da su zaposleni u ovim službama bili u kontaktu s tim muškarcima i da su s njima razgovarali.

Kada je muškarac nasilan i okrutan, rizik po bezbednost članova porodice je, naravno, direktan i neposredan.

Otklanjanje tih rizika i upravljanje njima izuzetno je važno, ne samo radi bezbednosti članova porodice već i radi drugih žena i dece sa kojima takvi muškarci imaju ili bi mogli imati kontakt u budućnosti.

Ostali muškarci u porodici gde ima dece pod rizikom mogu biti podrška deci; uz stručnu podršku i praćenje, to čak može biti slučaj s nekim teškim ili opasnim muškarcima.

Muškarci se često etiketiraju ili kao „rizik” ili kao „podrška”, a u realnosti su složena mešavina jednog i drugog.

Kada je u pitanju zaštita deteta, većina muškaraca izazove pažnju stručnjaka tek kada nastane kriza. Angažovanje očeva od samog početka (a naročito su patronažne sestre u odličnoj poziciji da to obezbede) verovatno može dovesti do bolje procene rizika i boljeg upravljanja rizikom, što rezultira smanjenjem štete.

Rano intervenisanje kod očeva, pre nastanka krize, olakšava pružanje podrške u razvijanju odgovarajućih roditeljskih stilova kod njih i može sprečiti krizu.

Pored toga, pri takvom angažovanju mogu se identifikovati izvori podrške za decu kroz porodičnu mrežu i druge društvene mreže čija su ciljna grupa muškarci.

Takođe nije ni fer ni praktično da se pažnja fokusira samo na majku i da se tako isključivo ona učini odgovornom za bezbednost dece.

Ima dokaza da kod nekih muškaraca suočavanje s posledicama njihovog nasilnog ponašanja i fokusiranje na ulogu oca mogu biti moćni motivatori za promenu ponašanja.

Pozivanje muškaraca koji se nasilno ponašaju na punu odgovornost za njihove postupke, kao i za posledice po njihovu decu, generiše bolje ishode za celu porodicu.

Naravno, ponekad je u najboljem interesu deteta da ne viđa svog oca, ali to je jednostavno rešenje, koje se primenjuje u retkim slučajevima. Većina dece nastavlja da razmišlja i brine o njemu, da ga demonizuje ili idealizuje ili da krivi sebe za njegovo odsustvo.

Uklanjanje nasilnog oca iz porodice ne treba da znači i kraj njegovog angažovanja. Takođe, kada nasilan muškarac napusti porodicu, on obično nastavlja interakciju sa decom.

U gradu Bafalu (država Njujork, SAD), mlade majke i očevi su obavešteni o rizicima koji se javljaju kada postupaju nasilno sa bebom i dati su im predlozi kako da prilagode svoje postupke (na primer, kako da se bezbedno nose sa stalnim plaćem). Informacije su im date kroz pisane informacije, edukativne postere i video snimak.

Obuka kadrova je obuhvatila i temu podsticanja očeva da učestvuju u roditeljstvu. Pre napuštanja bolnice roditelji su potpisivali „izjavu o preuzimanju obaveze” (96% majki, 76% očeva), kojom su potvrđivali da su dobili i razumeli informacije.

U periodu od pet godina kada je sprovedeno istraživanje, stope nasilnih povreda glave u prve tri godine života deteta skoro su se prepolovile.

Čini se da je potpisivanje izjave o preuzimanju obaveze bilo posebno efikasno kada je u pitanju pamćenje informacija: 92% roditelja se sećalo tih informacija 7 meseci kasnije, a 98% roditelja se setilo pamfleta. Samo 23% njih se setilo video snimka, koji možda nije ni bio prikazan svim učesnicima.

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

Ovo je tabela za samoprocenu koju ste popunili na početku ovog odeljka. Da li ste ispravno obeležili sve izjave? Da li sada bolje razumete navedene probleme?

1.	Bebe angažovanih očeva imaju viši koeficijent inteligencije.	TAČNO
2.	Očev stil roditeljstva utiče na kognitivni razvoj njegovog deteta.	TAČNO
3.	U domaćinstvima u kojima su deca pod rizikom, angažovanje očeva povećava verovatnoću da se dete može bezbedno smestiti u okviru šire porodice.	TAČNO
4.	Kada uspešno isključite nasilnog oca iz domaćinstva, ne morate više da mislite o njemu.	NETAČNO

4

UOBIČAJENE PERCEPCIJE OČEVA

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

**SVI MUŠKARCI SU
NESPOSOBNIJAKOVIĆI**

Zaokružite „tačno“ ili „netačno“ pored svake od sledećih izjava:

1.	Muškarci ne mogu tako lako da promene svoje ponašanje kao žene.	TAČNO / NETAČNO
2.	Muškarci ne mogu da obavljaju više poslova odjednom tako dobro kao žene.	TAČNO / NETAČNO
3.	Kada su muškarci primarni staratelji odojčadi, promene u njihovom mozgu se razlikuju od promena koje doživljavaju majke kao primarni staratelji.	TAČNO / NETAČNO
4.	Uticaj oca na dete je mnogo manji od uticaja majke.	TAČNO / NETAČNO

Za mnoge patronažne sestre, kao i za majke i očeve sa kojima one rade, majčinstvo je „zlatni standard“ prema kojem se očevi obično ocenjuju i uglavnom ne dobiju prolaznu ocenu. Netačna, negativna mišljenja o muškarcima kao starateljima ima napretek i uglavnom ih niko ne dovodi u pitanje. Na primer, široko je rasprostranjeno mišljenje da očevi „po prirodi“ nisu tako dobro „opremljeni“ da se staraju o bebama i maloj deci.

Na osnovu opsežnih istraživanja utvrđeno je da ne postoje nikakve biološke razlike između polova u pogledu osećajnosti prema odojčetu (vidi Lamb et al, 1987) ili sposobnosti da mu se obezbedi intimna nega (vidi Parke, 2008). Nivo „hormona brizičnosti“ meren je kod muškaraca i kod žena izloženih „stimulansima od strane beba“, pre rođenja bebe (Storey et al, 2000) i kasnije, prilikom interakcije s bebom (Feldman et al, 2010) i utvrđeno je da je nivo hormona bio isti. Čini se da se reakcije očeva razlikuju u zavisnosti od stepena u kojem oni preuzimaju odgovornost za staranje o svojoj bebi. Kada se patronažne sestre obraćaju majkama i očevima s uverenjem da su samo majke „prirodni“ staratelji, to ne stvara samo prepreke za učešće muškaraca u staranju o deci, već istovremeno punu odgovornost za brigu o detetu prebacuje na majčina pleća.

Sestre koje rade s maloletnim majkama i uglavnom procenjuju njihove roditeljske sposobnosti kao „dobre“, procenjuju očeve sposobnosti kao loše, a da ih pre toga nikad nisu ni upoznale. Patronažne sestre i drugi stručnjaci obično tumače ponašanje i namere oca negativnije nego ponašanje i namere majke, ako ih uopšte i uzmu u obzir.

Ako neka patronažna sestra ili tim patronažnih sestara žele da razviju sposobnosti oca kao staratelja, prvi korak je da se dobro razmisli o ličnim iskustvima sa očevima (sopstvenim očevima / očinskim figurama, očevima svoje dece) i da se razmotri da li i na koji način takva iskustva utiču na njihov rad. Zatim je važno da „na površinu isplivaju“ negativni stavovi, koji mogu biti i kulturološki podržani, kao i da se o njima dobro razmisli – idealno bi bilo u okviru grupe.

Tate to zaista mogu dobro da rade. U okviru jednog izraelskog istraživanja poredene su moždane promene kod mladih majki i promene kod očeva novorođenčadi koji su bili primarni staratelji (svi su bili homoseksualci) i utvrđeno je da se malo razlikuju delovi mozga koji su uključeni. Međutim, same promene su bile identične.

Uprkos suprotnim pretpostavkama, istraživanja pokazuju da ne postoje polne razlike kada je u pitanju sposobnost istovremenog obavljanja više poslova: kod kuće, majke češće paralelno obavljaju dve ili više aktivnosti jer rutinski *upravljaju* kućnim okruženjem i stoga su postale veštije u obavljanju tih poslova.

Pojedinci koji rade na menadžerskim poslovima, i muškarci i žene, češće istovremeno obavljaju više poslova, što je slučaj i kod ljudi koji se osećaju sigurno dok žongliraju obavljajući niz poznatih zadataka.

Razmislite i razmotrite

Razmislite o nekim negativnim generalizacijama koje se odnose na muškarce/očeve navedenim u ovom poglavlju i setite se nekih drugih. Ako započnete rečenice sa „Muškarci su...” ili „Očevi uvek...”, sigurno će vam nešto pasti na pamet.

Izaberite jednu koja vam je poznata i pažljivo je razmotrite. Da li je to istina? Da li je to istina za sve muškarce ili očeve? Na kojim dokazima zasnivate to uverenje? Kako se ponašate kada verujete u tu pomisao? Kako biste se ponašali kada ne biste verovali u to?

„Dok sam radila ovu vežbu, razmatrala sam svoje uverenje: Muškarac ne može da izađe na kraj s decom bez ženske pomoći. Iako sam na jednoj strani mislila da je to smešno, istovremeno sam u to i verovala.

Kad bih imala nešto da kažem porodici, uvek sam se trudila da razgovaram s majkom, a kad je moj partner pazio na moju decu, uvek sam mu ostavljala spiskove. Najgori je bio moj stav prema ocu moje dece (sada živimo razdvojeno).

Kad bi se deca vratila iz njegovog stana, ja sam im postavljala razna pitanja i u svemu bih videla dokaz njegove nesposobnosti u roditeljskom staranju. Olako sam odbacivala pozitivne strane. On je, u stvari, OK. Samo što neke stvari radi na drugačiji način.”

Patronažna sestra, Kvinslend, Australija

Samoprocena – TAČNO/NETAČNO

Ovo je tabela za samoprocenu koju ste popunili na početku ovog odeljka. Da li ste ispravno obeležili sve izjave? Da li sada bolje razumete navedene probleme?

1.	Muškarci ne mogu tako lako da promene svoje ponašanje kao žene.	NETAČNO
2.	Muškarci ne mogu da obavljaju više poslova odjednom tako dobro kao žene.	NETAČNO
3.	Kada su muškarci primarni staratelji odojčadi, promene u njihovom mozgu se razlikuju od promena koje doživljavaju majke kao primarni staratelji.	TAČNO
4.	Uticaj oca na dete je mnogo manji od uticaja majke.	NETAČNO

5

VAŠA ULOGA U PODRŽAVANJU OCA U PORODICI

Samoprocena – na skali od jedan do pet...

Na skali od 1 do 5 (gde 1 znači NE SLAŽEM SE, a 5 znači SLAŽEM SE), zaokružite broj koji najbolje odslikava vašu reakciju na svaku rečenicu.

1.	Način na koji ja pristupam ocu u porodici neće imati veliki uticaj na ono što se dešava: ima previše drugih uticaja.	1	2	3	4	5
2.	Majke u porodicama sa kojima ja radim obavljaju veći deo posla oko bebe. Angažovanje oca može otežati situaciju. Šta ako se roditelji ne slože?	1	2	3	4	5
3.	Ja sam žena i neću moći uspešno da radim s očevima. Za taj deo posla treba zadužiti nekog muškarca.	1	2	3	4	5
4.	Stvarno mi se ne sviđaju muškarci i ne verujem im. Bolje bi bilo da neko drugi obavi taj deo posla.	1	2	3	4	5

„Žene obavljaju svoju roditeljsku ulogu naočigled svih. Žene kao majke vidamo u zajednici i na radnom mestu; one provode vreme s drugim majkama i razgovaraju o roditeljstvu s drugim ženama. Za oca je roditeljstvo privatna aktivnost. Mi, u stvari, ne znamo iz ličnog iskustva na koji način većina očeva obavlja svoju roditeljsku funkciju.”

Kao stručnjak od poverenja koji redovno viđa porodicu, vi obezbeđujete i informacije i podršku porodici koju posećujete pa je važno da informacije dajete i očevima, a ne samo majkama, u direktnom kontaktu kad god je to moguće ili tako što ćete se povezati s njima lično, ali nekim drugim sredstvima.

Ne morate da budete muškarac da biste uspešno radili s očevima. Većina očeva je zadovoljna kad komunicira sa zdravstvenim radnikom ženskog pola; neki čak i više vole da to bude žena.

© UNICEF SRBIJA/Szabo

Ono što je važno jesu profesionalizam i pouzdanost, pristup koji se zasniva na ličnim snagama, veštine aktivnog slušanja, kao i sposobnost da razumete snove i ambicije oca, da pružite podršku u okviru sopstvenih sposobnosti i da efikasno date smernice kada je to potrebno.

Baš to su veštine i pristupi koji patronažnim sestrama omogućavaju da dobro rade s majkama.

Pošto muškarci i žene usvajaju veštine brige o detetu istim tempom ako im se da slična podrška i praksa i pošto sam čin nege izaziva hormonalne i moždane promene kod muškaraca koje dugoročnije olakšavaju staranje i povezivanje s bebom, samim tim i vi imate posebnu odgovornost.

Način na koji komunicirate s ocem i način na koji tumačite rodne uloge majkama i očevima verovatno će imati značajan uticaj na njihovo obavljanje tih uloga, kratkoročno i dugoročno: obrasci staranja se rano uspostavljaju u porodicama koje su tek dobile dete i često ostaju nepromenjeni. Možda mislite da „nije na vama“ da pomažete parovima da razmišljaju o tim pitanjima.

Međutim, pošto je društvena, institucionalna i kulturološka podrška *razdvojenim* rodnim ulogama tako snažna, a porodice najbolje funkcionišu kada su rodne uloge *sličnije*, može se smatrati da imate dužnost da učinite sve što je u vašoj moći da to olakšate.

Jedno istraživanje je obuhvatilo 162 oca koji su dobili prvo dete, a koji su angažovani u negu deteta tokom samo dve posete patronažne sestre. Pokazalo se da su roditeljske kompetencije posle 8 meseci, kada je obavljena provera, bile poboljšane.

U ovom kontrolisanom istraživanju čiji su ispitanici slučajno izabrani, jedna grupa (81 otac) je bila podvrgnuta intenzivnijoj intervenciji (uključujući praktično učenje uz video klip), dok druga grupa nije dobijala ovakvu podršku. Kod grupe očeva koji su dobijali podršku, za razliku od kontrolne grupe, utvrđene su značajno bolje veštine u oblasti podsticanja kognitivnog razvoja bebe i veća osetljivost za signale deteta.

Samoprocena – na skali od jedan do pet...

U daljem tekstu se opet navodi tabela za samoprocenu koju ste popunili na početku ovog odeljka, na kojoj ste zabeležili svoje reakcije na skali od 1 do 5 (gde 1 označava NE SLAŽEM SE, a 5 SLAŽEM SE).

Da li se nešto promenilo? Ako još uvek beležite reakciju u opsegu od 3 do 5 na bilo koju izjavu, porazgovarajte o tome sa svojom glavnom sestrom.

1.	Način na koji ja pristupam ocu u porodici neće imati veliki uticaj na ono što se dešava: ima previše drugih uticaja.	1	2	3	4	5
2.	Majke u porodicama sa kojima ja radim obavljaju veći deo posla oko bebe. Angažovanje oca može otežati situaciju. Šta ako se roditelji ne slože?	1	2	3	4	5
3.	Ja sam žena i neću moći uspešno da radim s očevima. Za taj deo posla treba zadužiti nekog muškarca.	1	2	3	4	5
4.	Stvarno mi se ne sviđaju muškarci i ne verujem im. Bolje bi bilo da neko drugi obavi taj deo posla.	1	2	3	4	5

6

NAJBOLJA PRAKSA ZA ANGAŽOVANJE OCA

Samoprocena – kako započeti interakciju s ocem

Predložite četiri strategije koje bi rukovodilac/ služba mogli da usvoje kako bi vam pomogli da upoznate više očeva prilikom prvih poseta nakon rođenja:

1.

2.

3.

4.

U ovom odeljku razmotrićemo neke uobičajene strategije koje često uspevaju da angažuju i oca. Važno je razumeti da je – iako neke patronažne sestre mogu imati ogroman uticaj na pojedinačne porodice kroz promenu sopstvene prakse – neophodan pristup koji obuhvata „ceo tim“ ako sestre žele da upoznaju i angažuju znatan broj očeva u rutinskoj praksi.

Prva stvar na koju treba misliti jeste „prvi kontakt“. Da li se očevi konkretno pozivaju da upoznaju patronažnu sestru? Da li se posete zakazuju dovoljno unapred kako bi se omogućilo prisustvo zaposlenih očeva? Da li se podaci o očevima prikupljaju i unose u sistem? (Ponekad to podrazumeva promenu papirnih obrazaca ili dizajna sajta preko kojeg se prikupljaju elektronski podaci).

U gradu Grantamu (Linkolnšir, Velika Britanija, 2009) dve patronažne sestre su sprovele komparativno istraživanje u okviru kojeg je jedna nastavila da koristi standardni dopis o prvoj poseti nakon porođaja („Dragi roditelji“), dok je druga koristila novu verziju koja uključuje i oca („Dragi mama i tata“). U porodicama koje su dobile standardni dopis, 3 od 15 očeva je prisustvovalo poseti. Po prijemu dopisa koji uključuje i oca, bilo je prisutno 11 od 16 očeva.

Da li se reč „otac“ igde pojavljuje u dopisima za roditelje koji se dobijaju od patronažne službe? Reč „roditelj“ se toliko često koristi umesto reči „majka“ da se pozivanjem na „roditelje“ ni zaposlenima ni porodicama ne naglašava jasno da su očevi dobrodošli ili značajni. Slično tome, reč „porodica“ se među stručnjacima i roditeljima često tumači kao „majka i dete“. U Velikoj Britaniji, vladina inicijativa pod nazivom „Imajte na umu porodicu“, koja je trebalo da osigura da stručnjaci angažuju celu porodicu, imala je tako malo efekta na angažovanje očeva da je bilo neophodno pokrenuti potpuno novu inicijativu pod nazivom „Imajte na umu očeve“.

U suštini, očevima treba dati „dozvolu“ da se angažuju s patronažnom službom. To može da znači da ih morate više „terati“ da se angažuju nego što biste „terali“ majke: svaki napor u tom smeru oni mogu protumačiti kao poziv i možda će biti potrebno nekoliko takvih napora dok oni ne shvate da su dobrodošli.

Zakazivanje posete. Sve kontakte za dogovor sa porodicom o posetama patronažne sestre treba usmeravati na mamu i tatu. Posetu treba unapred zakazati s roditeljima bebe u vreme koje će oboma odgovarati, sa objašnjenjem da se prisustvo oca očekuje, jer je to uslov da sestra pruži punu podršku za potpunu negu koja je bebi potrebna od mame i tate. Porodici treba ponuditi termine poseta kako bi i otac mogao da bude prisutan.

Postarajte se da saznate da li je otac predvideo roditeljsko odsustvo. Ako telefonirate i javi se otac, pripremite unapred nekoliko reči koje ćete mu reći i nemojte odmah da tražite da pričate s majkom. Pažljivo naglasite da očekujete da ih oboje upoznate jer su oboje veoma važni za dete. Tako treba postupiti i kad roditelji, prema vašim informacijama, ne žive zajedno: u toj fazi skoro svi očevi i majke su u vezi, a posebno je važno da upoznate oca ako je u pitanju manje stabilna veza.

Da li ima slika očeva na brošurama i na vašem sajtu? Ako porodice dolaze u vaše prostorije, da li je okruženje prilagođeno očevima? Na primer, da li će oni videti pozitivne slike muškaraca i informacije u kojima se prepoznaje njihova roditeljska uloga?

Kada vam počinje radno vreme? Da li se radno vreme može prilagoditi potrebama očeva koji rade, sa fleksibilnim početkom (npr. mogućnost da sestra, prema potrebama porodica, radi od 7, 9 ili 11 h)?

Da li nudite neke aktivnosti preko vikenda, kada bi zaposleni očevi i majke mogli češće da učestvuju? Da li se radna subota ili rad nedeljom mogu iskoristiti za organizovanje susreta sa očevima, kroz radionice ili druge oblike druženja? Da li se u opisu radnog mesta navodi da se od patronažnih sestara očekuje da angažuju i očeve, a ne samo majke? Da li se prisustvo oca prilikom kućne posete beleži u evidenciji rada?

Da li se od svih u timu očekuje da angažuju i očeve, da li se postavljaju pitanja na tu temu tokom supervizije i da li se to redovno obrađuje na sastancima? Da li se na jutarnjim sastancima razgovara o porodicama u kojima je sestra uočila da otac izbegava da se angažuje i da prisustvuje posetama?

Da li su svi zaposleni obučeni da razumeju ulogu oca i njen uticaj? Da li se prepoznaju i rešavaju nedoumice u pogledu bezbednosti koje imaju zaposleni koji moraju da angažuju očeve iz rizičnih grupa?

Da li je količina posla osmišljena tako da ostavlja dovoljno vremena za angažovanje oba roditelja u prvo vreme? Ako se očekuje da otac bude prisutan, za posetu bi trebalo odvojiti više vremena. Da li postoji mogućnost da se u toku posete odvoji vreme koje bi bilo usmereno na rad sa ocem, sa majkom i sa majkom i ocem kao roditeljskim parom? Ovakva praksa može pomoći roditeljima da prevaziđu disharmoničnost i rivalitet oko deteta. Iako ovakav pristup zahteva više vremena u početku, količina posla se kasnije može smanjiti ako se problemi rano otkriju.

Samoprocena – kako započeti interakciju s ocem

U nastavku se nalazi tabela za sugestije sa početka ovog odeljka. Nakon što se proučili ovaj odeljak, da li biste sada dali različite predloge za strategije koje bi rukovodilac/služba mogli da usvoje kako bi vam pomogli da upoznate više očeva prilikom prvih poseta nakon rođenja? Ko bi mogao da vam pomogne da to ostvarite?

	Nove ideje za upoznavanje više očeva tokom prve posete	Ko bi mogao da vam pomogne da se ove promene realizuju?
1.		
2.		
3.		
4.		

7

NAJBOLJA PRAKSA U RADU S OČEVIMA

Samoprocena – podrška očevima da se oseće „vidljivim” i priznatim

Predložite četiri pristupa koje biste mogli lično da primenite kako biste pomogli očevima da oseće da ih poštuju i cenite kao roditelje.

1.	
2.	
3.	
4.	

© UNICEF SRBIJA/Pančić

Istraživanja prvenstveno pokazuju da je pozitivan stav najvažnija stvar i nadamo se da ovaj modul sadrži dovoljno informacija i razmišljanja koja vam mogu pomoći da se radujete angažovanju očeva, ako niste već imali pozitivan stav po tom pitanju.

Kada je stav pozitivan i kada imate dovoljno informacija, sve ostalo bi trebalo da dođe na svoje mesto, bez potrebe za nekim bitnim promenama. Na primer, tokom patronažne posete, ako zaista smatrate da je važno angažovati i oca i majku, nikad ne biste prošli pored njega u hodniku ili zatvorili vrata pred njim jer morate da „popričate s mamom”. Naprotiv, pokazali biste interesovanje da čujete njegovo mišljenje, jer znate da bi to moglo da vam pomogne da stvorite potpuniju sliku o porodičnim okolnostima i dinamici.

Ponašali biste se s puno poštovanja i bili biste svesni da se nalazite u njihovom prostoru (njenom **i njegovom**). U idealnim okolnostima, znali biste njegovo ime pre nego što stignete u posetu, ali u suprotnom biste ga pitali kako se zove. Pokazali biste prijateljsku naklonost i tražili biste vizuelni kontakt s oba roditelja. Ne biste ih zvali „tata” i „mama”, jer ih to infantilizuje pa se često stiče utisak da ne možete da upamtite njihova imena.

Umesto toga, obraćali biste im se sa gospodine/gospođu/gospođu X ili po imenu, ako vam to dozvole. Kad bi otac insistirao da napusti prostoriju, tražili biste priliku da ga ponovo pozovete da uđe: „Sada ćemo da pričamo o dojenju, g. X. Očevi su veoma važni za uspešno dojenje. Hoćete li da se vratite na trenutak?”

Znale biste napamet kontrolnu listu pitanja za oca. Ne biste ga zvanično propitivali, već biste mu povremeno postavili jedno ili dva pitanja. Kako ste vi doživeli porođaj? Kako se snalazite s malom bebom u kući? Šta mislite, kako se prilagođava vaša partnerka? Šta se promenilo u načinu na koji organizujete život? Kako se u to uklapa posao ili obuka?

Dajte mu šanse da postavlja pitanja. Aktivno slušajte ono što partneri govore i pohvalite ih ako su uspešni. „Izgleda da se vrlo dobro snalazite”, „Dobar ste tim”, „Izgledate vrlo opušteno s bebom, g./gđo X”. Kad biste postavili opšte pitanje, gledali biste naizmenično u majku pa u oca ili obrnuto. Tražili biste šansu da osporite tradicionalna uverenja koja možda imaju o relativnim sposobnostima muškaraca i žena da se brinu o bebama.

Što se tiče postporođajnog mentalnog zdravlja, pričajte s **oba partnera zajedno** o „neraspoloženju”. Objasnite da očevi najbolje primećuju kako se njihova partnerka oseća i kako se snalazi, i **obrnuto**. Opišite kakvo je inače emocionalno ponašanje majke koja je tek dobila dete „u normalnim okolnostima”.

Pomenite da se i očevi često osećaju vrlo „neraspoloženo“. Pričajte o problemu spavanja sa oba partnera: da li mogu naizmenično da „prilegnu“? Da li ima prilika kad otac može sam da pazi bebu? (Za dodatne informacije o ovoj temi vidi Modul 7 o dobrobiti roditelja).

Slično tome, pričajte sa *oba partnera* o dojenju. Većina očeva otprilike zna da je to „dobro“, ali ne može da navede veliki broj prednosti. Navedite ih vi i pomenite očevu važnu ulogu: ishrana i briga o partnerki, staranje da ona ne jurca ili da ne dehidrira. Pokažite ocu kako treba držati bebu i koji je pravilan položaj za hranjenje bebe. Razgovarajte s oba partnera o mnogim načinima da se približe bebi, a da to ne bude samo hranjenje, kao i o tome kako da izmlazaju mleko da bi ono i dalje nadolazilo, ako vas to budu pitali.

Aktivno angažovanje očeva može biti vrlo dragoceno, npr. za vreme zdravstvene kontrole, masaže, kupanja novorođenčeta. Tokom dojenja možete da ga pozovete da stane iza partnerke i da zagrlji i mamu i bebu tako da mu šaka bude na bebinoj glavi, kako bi „osetio“ pravilan položaj. Pokažite im oboma kako se komunicira s malim bebama i recite im da to oboje pokušaju...

U okviru dobro osmišljenog kontrolisanog eksperimenta sa slučajno izabranim učesnicima, očevi koji su na svojim bebama uzrasta 2-3 dana pratili razvoj primenom Brazeltonove skale za procenu ponašanja novorođenčeta pokazali su značajno bolji kvalitet interakcije sa bebama četiri nedelje kasnije (Beal, 1989). (Ova skala otkriva čudesne veštine i responzivnost odojčadi i može poboljšati povezivanje roditelja s novorođenčeta).

Možda ćete poželeti da u nekom trenutku budete sami s majkom, naročito ako ste zabrinuti za njenu fizičku bezbednost ili dobrobit. Očevi najverovatnije neće biti prisutni tokom svih poseta pa to ne bi trebalo da predstavlja problem. Zapamtite da može biti vrlo korisno da povremeno budete sami *sa svakim od partnera*: i očevima i majkama može biti lakše da pokrenu neka delikatna pitanja kad su sami s vama. Ako je otac uvek prisutan, lako je reći: „Sad bih želela da malo ostanem sama sa svakim od vas pojedinačno.“

Pri odlasku, uspostavite prijateljski vizuelni kontakt, rukujte se itd. s oba partnera. Ako je otac kod kuće, ali nije u prostoriji u tom trenutku, pokušajte da ga nađete i da se pozdravite. Postarajte se da on ima vaše podatke za kontakt i ponovite da i on, kao i njegova partnerka, može slobodno da vam se obrati ako ima neka pitanja ili ga nešto brine. Ako otac uopšte nije prisustvovao poseti, porazgovarajte o tome s majkom, kao i o tome da zakažete posetu kojoj i on može da prisustvuje.

Samoprocena – podrška očevima da se osete „vidljivim“ i priznatim

Predložite četiri pristupa koje biste mogli da primenite kako biste pomogli očevima da, u vašem prisustvu, osete da ih poštuju i cenite kao roditelje.

© UNICEF/McConnico

1.

2.

3.

4.

1) Informativni listovi koji idu uz ovaj modul:

ZA OČEVE – DRŽITE DETE!

ZA OČEVE – KAKO DA VAM PORODICA BUDE BEZBEDNA

ZA SESTRE – POSTAVLJANJE PITANJA OCU

ZA SESTRE – OSNOVNI VODIČ ZA ANGAŽOVANJE OČEVA

2) Kvalitetan video zapis o komunikacije između oca i odojčeta:

„Zdravo, tata: komunikacija s odojčedom, za očeve“, Institut za psihijatriju u Novom Južnom Velsu (Australija). Može se naručiti na sajtu <http://www.goodbeginnings.org.au/shop/hello-dad/>

8

OČEVI U SRBIJI

Tradicionalna uloga oca je i u Srbiji uveliko promenjena pa se očevi sve više uključuju u brigu o deci, ali je i dalje potrebna intenzivna pomoć i podrška kako bi se oni više angažovali u podizanju dece počevši od najranijeg uzrasta.

Istraživanje roditeljskih praksi u odgajanju dece u Srbiji pokazalo je da se rodne uloge često još uvek tradicionalno dele i u porodicama sa višim nivoom obrazovanja. Jedan deo očeva i dalje svoju ulogu ne vidi kao podjednako značajnu i ravnopravnu sa majkom, već kao podršku majci, dok drugi deo aktivno učestvuje u odgajanju deteta (1).

Svest o značaju oca u ranom periodu razvoja deteta nije dovoljno prisutna, već se smatra da je važnije da se otac uključi na kasnijem uzrastu. Očevi najviše učestvuju u neformalnim aktivnostima i zabavi, dok je angažovanje očeva u podršci učenju znatno manje nego angažovanje majki (2).

Istraživanje o praksi dojenja pokazalo je da očevi nemaju dovoljno znanja potrebnih da majci pruže pomoć i podršku u uspostavljanju i održavanju dojenja, a posebno u savladavanju najčešćih problema koji se mogu javiti (3). Istraživanje roditeljskih praksi takođe pokazuje da očevi veoma malo učestvuju u odluci šta će dete jesti (2).

Patronažne sestre predstavljaju značajnu podršku roditeljima u prvim danima po rođenju deteta, kada su roditelji najranjiviji i kada im je pomoć najpotrebnija, dok se posete trudnicama i deci nakon prvog meseca ne realizuju u predviđenom obimu (4).

Roditelji visoko vrednuju usluge patronažnih sestara, što je dobra osnova i za podršku većem uključivanju očeva u podizanje dece od najranijeg uzrasta tako što će se očevi informisati o značaju njihovog uključivanja i praktičnim savetima.

Bibliografija

Istraživanje o roditeljskim praksama. Beograd, 2016: UNICEF.

Istraživanja višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji i istraživanja višestrukih pokazatelja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, 2014, Finalni izveštaj (MICS5). Beograd, Srbija: Republički zavod za statistiku i UNICEF.

Dojenje: Prakse i problemi u srpskom zdravstvenom sistemu. Istraživanje Univerziteta Harvard, 2015, autor Nina Sokolović.

Stručno-metodološko uputstvo za sprovođenje Uredbe o nacionalnom programu zdravstvene zaštite žena, dece i omladine. Beograd, 2007: Institut za zdravstvenu zaštitu majke i deteta Srbije.

Ostali izvori

S. Tomanović, D. Stanojević, M. Ljubičić: Postajanje roditeljem u Srbiji. Sociološko istraživanje tranzicije u roditeljstvo. Beograd, 2016: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, prvo izdanje, www.f.bg.ac.rs
<http://e8.org.rs/supertata/>

Korišćene su fotografije dece i roditelja u Srbiji načinjene za potrebe UNICEF-ove kampanje „Svaki trenutak je važan“.

DODATAK

INFORMATIVNI LIST 1: ZA OČEVE – DRŽITE DETE!

Deca čiji očevi provode puno vremena s njima imaju veće samopoštovanje, bolji uspeh u školi, prave manje problema tokom adolescencije, rastu s više samopouzdanja i uspešnija su. To počinje *od prvih dana* – kada otac mazi bebu i brine se o njoj, igra se s njom, čita joj i izvodi je napolje:

- beba kasnije bude pametnija od drugih beba (čak ima i viši koeficijent inteligencije!),
- popularnija je od druge dece (kad pođe u obdanište),
- bolje se povezuje i sa majkom,
- roditelji su srećniji u svojoj vezi i seksualnom životu.

Zapamtite! Žene NEMAJU ni posebne veštine ni talente za staranje o bebama u odnosu na muškarce. I očevi se, POPUT majki, usavršavaju vežbom: bilo da ste muškarac ili žena, što više praktičnog iskustva imate u roditeljstvu, to ste veštiji, opušteniji i samopouzdaniji. Dakle...

Držite bebu. Nosite je u marami/nosiljci, kupajte je, menjajte joj pelene, pevajte joj. To zaista menja vaše TELO i tako postajete efikasniji otac. Nivo testosterona pada (ne paničite – kasnije se vraća!), a javljaju se hormoni staranja: *oksitocin* (koji pomaže da se ojača tolerancija i poverenje) i *prolaktin* (koji vam pomaže da reagujete na osećajni način).

Nikada ne propustajte priliku. Kod kuće ili kada porodično izađete napolje, RAZMIŠLJAJTE: Da li biste vi mogli da držite bebu? Da li nesvesno prepuštate nošenje ili maženje mami? Sedite u kafeu – da li je beba *vama* u krilu? Kad god možete, **sami** pazite na bebu: *solo* staranje o bebi je način na koji *učite* kroz sopstvene greške.

Počnite da pričate i čitate bebi. Zagledajte se u bebine oči. Kreveljite se. Isplazite jezik. Sačekajte da beba počne da vas imitira (ona će to svakako uraditi, dajte joj malo vremena). „Razgovarajte” s njom: imitirajte njene zvuke i odgovorite joj. Pokazujte joj male knjige i pričajte joj priče. POSEBNO je važno da to radite s malim dečacima. Roditelji to češće rade s devojčicama, što može biti jedan od razloga zbog kojeg razvoj jezičkih veština kod dečaka često kasni u odnosu na devojčice. Pevajte bebi i ljuljate je, plešite i pevajte. Sve to je veoma važno: tako se RAZVIJA MOZAK bebe! Ovakve rane igre i ovakvo povezivanje pomažu da se razviju neuronske veze u bebinom mozgu.

Napadnite „majčinsku mafiju”. Grupe „za majku i bebu” su predviđene i za tate. Tamo ima igračaka, aktivnosti i dobrih informacija o roditeljstvu. Čak i ako se vama lično ne sviđaju, idite tamo *zbog bebe*, kao i zbog drugih očeva kojima će biti prijatnije ako vas tamo budu redovno viđali. Jedan takav „tata pionir”, koji je veteran u grupama za bebe / malu decu, savetuje:

- Prvo potražite grupu koja pokušava da uključi i tate, ali nemojte odustati ako takvu grupu ne nađete;
- Ako su svi drugi odrasli žene, mislite o njima kao o roditeljima, a ne kao o majkama;
- Zapamtite da se ni majke obično ne osećaju dobrodošlo kada prvi put dođu: možda se osećate nelagodnije zato što ste tu novi nego zato što ste muškarac;
- „Regrutujte” druge očeve; ako se ta grupa i dalje bude zvala „grupa za majku i bebu” nakon što tu provedete izvesno vreme, pokrenite inicijativu da se naziv promeni!

Borite se da budete prihvaćeni! Postarajte se da vaše ime bude navedeno na bebinom izvodu iz matične knjige rođenih, kao i da upoznate nadležnu patronažnu sestru, savetnicu za dojenje, porodičnog lekara ili pedijatra. Zabeležite njihove podatke za kontakt kako biste mogli da im se obratite u hitnim slučajevima.

Prisustvujte sastancima i zakazanim pregledima na klinici. Vi i majka vaše bebe možete da postavljate različita pitanja i jedno od vas može da se seti nečeg što je ono drugo zaboravilo („dve glave su mudrije od jedne“). Takođe, VAŠA perspektiva će biti veoma korisna stručnjacima i zato treba da iznosite svoje mišljenje i podelite s drugima ono što ste naučili o svojoj bebi. Vi i drugi roditelj vašeg deteta ste stručnjaci za VAŠE dete.

© UNICEF SRBIJA/Pančić

INFORMATIVNI LIST 2: ZA OČEVE – KAKO DA VAM PORODICA BUDE BEZBEDNA

DOJENJE

Vaša podrška je neophodna.

Bebe koje sisaju su zdravije, imaju manje šanse da budu gojazna deca ili odrasli, a mogu čak biti i uspešnije kasnije u školi! Dojenje je dobro i za mamino zdravlje i figuru, kao i za njeno povezivanje s bebom. Osim toga, besplatno je – uštedećete čitavo bogatstvo ako ne kupujete veštačko mleko za bebe. Obavestite se o pumpama za izmlazanje: kad beba dobro „savlada“ sisanje, možete joj pomoći tako što ćete joj davati da pije izmlazano mleko. Kada beba bude spremna za uvođenje čvrste hrane (sa oko 6 meseci), i tada možete da pomažete oko hranjenja.

PUŠENJE

Želite da vidite kako vam deca odrastaju.

Dobro znate da se od duvanskog dima deca mogu razboleti, kao i da deca čiji roditelji puše imaju veće šanse da i sama postanu pušači kad odrastu. **Kao tata tek rođenog deteta odmah treba da prestanete da pušite.** Najmanje što možete da uradite jeste da NIKADA ne pušite u kući, stanu ili u autu. Vaše pušačke navike negativno utiču i na pušačke navike vaše partnerke. Drugim rečima, svima pomažete kada kontrolišete svoje pušačke navike. Razgovarajte s patronažnom sestrom o tome. Ima mnogo grupa za podršku. I uštedećete mnogo para.

DEPRESIJA

Rođenje bebe je jedan od najvećih stresova.

Okolo polovine majki i očeva novorođene dece oseća se prilično loše u nekom trenutku tokom prve godine nakon rođenja deteta. U ozbiljnu depresiju pada 10-14% mladih majki (i 7-10% očeva novorođene dece). Budite oprezni prilikom „lečenja“ na svoju ruku time što ćete se baciti na posao, uzimati alkohol, droge ili započeti vanbračnu aferu. Razgovarajte s patronažnom sestrom ako vas nešto brine u vezi s partnerkom ili vama samima.

ALKOHOL/DROGA

Teškom zloupotrebom alkohola/droga izlažete dete fizičkoj opasnosti i narušavate svoj odnos s porodicom:

kada se otac redovno opija, beba se ne oseća srećno i bezbedno s njim, kao ni s majkom, koja je verovatno zabrinuta i rasejana. Beba čiji se majka ili otac opijaju na putu je da odraste u osobu koja ima emocionalne i fizičke probleme. Razgovarajte s patronažnom sestrom. Možete lako pronaći grupe za podršku.

FIZIČKE VEŽBE

Redovno aerobno vežbanje nam pomaže da se osećamo srećnije i zdravije pa razmislite o tome kao o prioritetu za vas i majku vaše bebe. Pazite na dete dok trči, hoda ili vežba i napravite sopstveni plan vežbanja. Potražite kolica koja su osmišljena za roditelje koji džogiraju! Ako su roditelji fizički aktivni, i dete će biti aktivnije; time se smanjuje šansa da dete postane gojazno.

KVALITETNA ISHRANA

Prošla su vremena kada su majke kontrolisale kuhinju. **Savremeni očevi kupuju hranu i kuvaju za svoju porodicu.** Kao tata treba da znate kako različita hrana utiče na dete. Pitajte patronažnu sestru za informacije o ishrani. Dete će vas imitirati i u jelu pa zato i vi morate zdravo da se hranite.

OZBILJNE POVREDE

Da bi se izbegao sindrom iznenadne smrti odojčeta, bebe treba položiti na leđa kad spavaju u kolevci. Slučajne povrede su uobičajene, ali bebino *okruženje* mora biti bezbedno, dok trešenje bebe može izazvati oštećenje mozga, pa čak i usmrтити bebu. Vaša patronažna sestra daće vam sve potrebne savete i informacije. Ako ste na ivici živaca, stavite bebu u neki bezbedan prostor (npr. poleduške u kolevku) pa idite u drugu sobu ili napolje (u blizini) dok se ne smirite. Neki ljudi vam možda govore da treba da čušnete dete da bi „naučilo lekciju”, ali to su prevaziđene gluposti. Istraživanja pokazuju da se deca bolje ponašaju kada im se smirenim tonom postavе granice, bez zastrašivanja. Pokušajte. Ostanite dosledni.

VIKANJE, VREĐANJE, UDARANJE

Nikako nemojte to da radite – ni svom detetu ni svojoj partnerki! **Vi ste odrastao čovek i ako ne možete da kontrolišete bes, vreme je da potražite pomoć.** Čak i ako se svađate u drugoj sobi ili napolju, to će negativno uticati na bebu. Ona upija napetost kao sunder. To ne samo da uznemirava bebu već je i zaglupljuje: beba čiji se roditelji svađaju „isključuje” svoje sposobnosti učenja. Ako udarate ili vređate majku svog deteta, učite svog sina da isto to kasnije radi svojoj partnerki, a ćerku da se uda za nekog ko će je prebijati. Ako se to dešava u vašem domu, čak i ako ste potpuno sigurni da je vaša partnerka kriva za nešto, porazgovarajte s patronažnom sestrom i potražite pomoć. Što pre, to bolje.

Podaci za kontakt s patronažnom sestrom:

INFORMATIVNI LIST 3: ZA PATRONAŽNE SESTRE – POSTAVLJANJE PITANJA OCU

Upitnik – „I, tata, kako si se ti osećao?”

Ovaj upitnik su sastavili istraživači za patronažne sestre, koje treba očevima da postave dole navedena pitanja. Ovaj upitnik ne treba da delite očevima, ali mislimo da su pitanja dobra da ih ubacite u razgovor s partnerima ili ocem. Očevi skoro nikada nemaju šansu da nakon rođenja bebe s nekim porazgovaraju na temu porođaja.

Pitanje 1: Ako ste pohađali kurs pripreme za porođaj, da li su vas ti časovi pripremili za ono što ste doživeli na porođaju?

Svrha ovog pitanja je bila da se utvrdi da li je otac pohađao kurs pripreme za porođaj i da li su ovi časovi bili korisni. Istraživanja pokazuju da zdravstveni radnici ne zadovoljavaju potrebe partnera koji su „u prelaznoj fazi” ka roditeljstvu, kao i da treba staviti veći naglasak na ulogu oca u roditeljstvu.

P2: Kako ste vi doživeli porođaj?

Postoji mišljenje da muškarci često osećaju da ih zdravstveni radnici marginalizuju i tretiraju kao autsajdere pri pružanju prenatalne i postnatalne nege njihovim partnerkama. Trudnice i žene u postporođajnom periodu u današnje vreme često nemaju tradicionalnu podršku koju su imale prethodne generacije tokom porođaja. Ova uloga je sada prenet na muškarce, koji često nemaju emocionalnu podršku. Svrha ovog pitanja je da se tata novorođenog deteta podstakne da ispita svoja osećanja o iskustvu s rođenjem deteta.

P3: Da li ste imali priliku da razgovarate o porođaju?

Istraživanja pokazuju da muškarci u zapadnim kulturama manje izražavaju negativne emocije nego što to čine žene. Postoje tvrdnje da žene bolje umeju da razgovaraju o tome kako se osećaju. Svrha ovog pitanja je bila da se muškarci podstaknu da pričaju o svojim osećanjima nakon rođenja deteta, umesto da potiskuju svoje emocije i tako povećavaju stres.

P4: Kako doživljavate promenu načina života, tj. početak roditeljstva?

Aktuelni trend je da očevi aktivno učestvuju u porođaju, ali još uvek nema dovoljno istraživanja o sposobnosti muškarca da se prilagodi novoj i sve zahtevnijoj ulozi oca. Istraživanja su otkrila da je za muškarce očinstvo često teže nego što su očekivali i da ih više uznemirava. Ovo pitanje je osmišljeno da bi im se pomoglo da razmišljaju o promeni koju donosi roditeljstvo, kao i da se podstakne razgovor o njihovim osećanjima.

P5: Kako vidite budućnost s malom bebom?

Istraživanja pokazuju da prelaz u ulogu oca predstavlja izazov za muški identitet i da mnogi muškarci ostaju na marginama roditeljstva. Svrha ovog pitanja je bila da se očevi navedu na razmišljanje o porodičnom životu u budućnosti. Ovaj upitnik se završava tako što se tati daje prilika da se obrati patronažnoj službi ako to želi, jer se patronažna služba često doživljava kao usluga koja se pruža isključivo ženama i deci. Svrha ovog upitnika je bila da se muškarci podstaknu da se obraćaju patronažnoj službi, kao i da prepoznaju značaj uloge roditelja.

Izvor: Greening, L. (2006). And – how Was It for You Dad? *Community Practitioner*, 79(6): 184-187.

INFORMATIVNI LIST 4: ZA PATRONAŽNE SESTRE – OSNOVNI VODIČ ZA ANGAŽOVANJE OČEVA

1) OČEKUJTE MNOGO OD OČEVA

Ne pretpostavljajte, nego **ispitajte**. Cenite ono što je pozitivno. Osporite ono što je negativno i – **nemojte da tolerišete da otac polako nestane iz života deteta.**

2) PRIKUPLJAJTE PODATKE

Svaki put kad registrujete dete, registrujte i oca. Prikupljajte podatke i izveštavajte o angažovanju roditelja s vašom službom **prema polu**. Ako majka nevoljno otkriva podatke o ocu, nemojte žuriti. Treba da otkrijete *zašto je tako*. Ta informacija bi mogla biti od suštinske važnosti. Uključujte u rad i očeve koji ne žive zajedno s majkama.

3) LIČNO POZIVAJTE OČEVE DA PRISUSTVUJU PATRONAŽNIM POSETAMA I ZAKAZANIM PREGLEDIMA NA KLINICI

Konsultujte se s ocem koji mu termin odgovara i pokušajte da se prilagodite njegovom rasporedu. Ako ga obavestite na vreme, svaki zaposleni otac može da dođe na zakazani pregled tokom dana. Uključujte u rad i očeve koji ne žive zajedno s majkama.

4) OGRANIČITE UPOTREBU REČI „RODITELJ“

Reč „roditelj“ se često upotrebljava umesto reči „majka“. Većina očeva se **ne oseća uključeno** kad čuje tu reč. Kad god je to moguće, recite (ili napišite) „mama i tata“ ili „otac i majka“.

5) RECITE OCU NA KOJI NAČIN DRUGI IMAJU KORISTI OD NJEGOVOG ANGAŽOVANJA

Otac će najverovatnije imati interakciju s vama kad shvati koliko njegovo prisustvo može **blagotvorno delovati na dete ili na majku deteta.**

6) DAJTE PRIMER AKO STE VIŠI RUKOVODILAC

Rad s očevima nikad ne treba da bude odgovornost stručnih pojedinaca. Rad s očevima može biti uspešan samo onda kada su očekivanja viših rukovodilaca jasno iskazana i kada oni pružaju odgovarajuću podršku.

7) NEMOJTE TOLERISATI PROPUST DRUGIH AGENCIJA DA ANGAŽUJU OČEVE

Nemojte prihvatati uput u kojem se *ne pominje* biološki otac ili ključna očinska figura, ako postoji. Ako ta informacija nije navedena, obratite se toj drugoj ustanovi i saznajte zašto je tako.

Najverovatnije ćete uspeti da trajno angažujete oca i navedete ga da podržava svoju partnerku ako

- vaše ponašanje odaje pouzdanog profesionalca,
- od samog početka predstavite njegovo angažovanje kao nešto važno i očekivano,
- usvojite pristup koji se zasniva na prednostima; nemojte se prema njemu ponašati kao da je predmet brige,
- istaknete njegovu ulogu roditelja i odate mu priznanje kao nekom ko odlično poznaje svoje dete i porodicu,
- sagledate njegovu verziju događaja na otvoren i istraživački način,
- istaknete prednosti za dete ukoliko otac sarađuje s vama,
- jasno izložite ciljeve/sadržaj/očekivanja u vezi s vašim angažovanjem,
- navedete informacije o razvoju deteta i očevoj ulozi u razvoju deteta,
- nađete priliku kada će oba roditelja pojedinačno moći da razmisle o sopstvenom razumevanju rodni uloga, muževnosti i staranju o detetu,
- procenite njegove sposobnosti i potrebe, uključujući njegovo mentalno zdravlje,
- pomognete ocu da osmisli minimum svog angažovanja s detetom i da, zatim, tokom određenog perioda prati da li ispunjava taj minimum,
- podsetite oca da ima zakazano viđenje (npr. putem SMS-a) i, ako se ne pojavi, kasnije proverite zbog čega nije došao,
- uvedete „aktivne“ elemente u intervenciju (npr. puštanje video klipova, masaža bebe, interakcije između oca i odojčeta),
- pokušate da ponudite neka rešenja za partnerske probleme.

Patronažne sestre mogu takođe koristiti štampane i video materijale sa sajta i YouTube kanala UNICEF-a:

<https://www.unicef.org/serbia/materijali>

<https://www.youtube.com/channel/UCQYrR9NUnproCeOvkQ89vaw/videos>

Halo beba je savetovalište Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograd koje pruža podršku porodicama u oblasti razvoja dece tokom ranog detinjstva, a više informacija možete naći na adresi:

www.halobeba.rs

AUTOR

Adrienne Burgess

Autor

Glavni izvršni direktor i rukovodilac istraživačkog odeljenja
Institut za očinstvo, Velika Britanija

REFERENCE

- Bakermans-Kranenburg, M.J., van Ijzendoorn, M.H., and Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin*, 129, 195-215.
- Barker, G., Contreras, J.M., Heilman, B., Singh, A.K., Verma, R.K., and Nascimento, M. (2011) *Evolving Men: Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES)*. Washington, D.C.: International Center for Research on Women (ICRW) and Rio de Janeiro: Instituto Promundo.
- Brandon, M., Bailey, S., Belderson, P., Gardener, R., Sidebotham, P., Dodsworth, J., Warren, C., & Black, J. (2009). *Understanding Serious Case Reviews and their Impact: a biennial analysis of Serious Case Reviews 2005-07*. Research Report DCSF-RR129. London: DCSF.
- Burgess, A. (2009). *Fathers and parenting interventions: What works?* Abergavenny: Fatherhood Institute.
- Chang, J.J., Halpern, C.T., & Kaufman, J.S. (2007). Maternal depressive symptoms, father's involvement, and the trajectories of child problem behaviors in a US National Sample. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161, 697-703.
- Cowan, C.P., and Cowan, P.A. (2000). *When Partners Become Parents*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc.
- Eiden, R.D., Edwards, E.P., and Leonard, K.E., 2002. Mother-infant and father-infant attachment among families with alcoholic fathers. *Development and Psychopathology*, 14(2), pp. 253-278.
- Engle, P., Beardshaw, T., and Loftin, C. (2006). The child's right to shared parenting. In L. Richter and R. Morell (eds.), *Baba: men and fatherhood in South Africa*. Cape Town: HSRC Press.
- Featherstone, B., Rivett, M., and Scourfield, J. (2007). *Working with Men in Health and Social Care*. London: Sage.
- Feinberg, M.E., and Kan, M.L. (2008). Establishing family foundations: Intervention effects on co-parenting, parent/infant well-being, and parent-child relations. *Journal of Family Psychology*, 22, 253-263.
- Feldman, R., Bamberger, E., and Kanat-Maymon, Y. (2013). Parent-specific reciprocity from infancy to adolescence shapes children's social competence and dialogical skills. *Attachment & Human Development*, 15, 407-423.
- Fivaz-Depeursinge, E., and Corboz-Warnery, A. (1999). *The primary triangle: A developmental systems view of mothers, fathers and infants*. New York: Basic Books.
- Flouri, E. (2005). *Fathering & child outcomes*. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons.
- Gettler, L.T., Feranil, A., McDade, T.W. and Kuzawa, C.W. (2011). Longitudinal evidence that fatherhood decreases testosterone in human males. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(29), 16194-16199.
- Gray, P., and Anderson, K.G. (2010). *Fatherhood: Evolution and Human Paternal Behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Grossman, K., Grossman, K.E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheurer-English, H., and Zimmermann, P. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year long study. *Social Development*, 11, 307-331.
- Hawkins, A., and Dollahite, D. (1997). *Generative fathering: Beyond deficit perspectives*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Hewlett, B. (2011). *Father-child relations: Cultural and biosocial contexts*. New Brunswick, NJ: Aldine Transaction.
- Johansson, E-A. (2010). *The effect of own and spousal parental leave on earnings*. Working Paper 2010:4. Uppsala, Sweden: Institute of Labour Market Policy Evaluation.

- Lamb, M.E., and Lewis, C. (2013). Father-child relationships. In N. Cabrera, & C.S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives* (pp. 119-134). New York: Routledge.
- Lundahl, B.W., Tollefson, D., Risser, H., and Lovejoy, M.C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18, 97-106.
- Lupton, D., and Barclay, L. (1997). *Constructing Fatherhood: discourses and experiences*. London: Sage Publications.
- Magill-Evans, J., Harrison, M.J., Benzies, K., Gierl, M., and Kimak, C. (2007). Effects of parenting education on first-time father's skills in interactions with their infants. *Fathering*, 5, 42-57.
- Maxwell, N., Scourfield, J., Featherstone, B., Holland, S., and Tolman, R. (2012). Engaging fathers in child welfare services: A narrative review of recent research evidence. *Child & Family Social Work*, 17, 160-169.
- Martin, A., Ryan, R., and Brooks-Gunn, J. (2007). The joint influence of mother and father parenting on child cognitive outcomes at age 5. *Early Childhood Research Quarterly*, 22, 423-439.
- Martin, L.T., McNamara, M.J., Milot, A.S., Halle, T., and Hair, E.C. (2007). The effects of father involvement during pregnancy on receipt of prenatal care and maternal smoking. *Maternal and Child Health Journal*, 11(6) 595-602.
- Newland, L.A., Freeman, H.S., and Coyl, D.D. (2011). *Emerging Topics on Father Attachment: considerations in theory, context and development*. London: Routledge.
- Panter-Brick, C., Burgess, A., Eggeman, M., McAllister, F., Pruett, K., and Leckman, J.F. (2014). Practitioner Review: Engaging fathers – recommendations for a game change in parenting interventions based on a systematic review of the global evidence. *Journal of Child Psychiatry and Psychology*, 55(11):1187-212.
- Pattnaik, J., and Sriram, R. (2010). Father/Male involvement in the care and education of children: History, trends, research, policies, and programs around the world. *Childhood Education*, 86, 354-359.
- Phares, V., Rojas, A., Thurston, I.B., and Hankinson, J.C. (2010). Including fathers in clinical interventions for children and adolescents. In M.E. Lamb (Ed.), *The Role Of The Father In Child Development*. (pp. 459-485). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Pleck, J., and Masciadrelli, B. (2004). Paternal involvement by U.S. residential fathers: Levels, sources, and consequences. In M.E. Lamb (Ed.), *The Role Of The Father In Child Development* (pp. 222-271). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Ramchandani, P.G., Domoney, J., Sethna, V., Psychogiou, L., Vlachos, H., and Murray, L. (2013). Do early father-infant interactions predict the onset of externalising behaviours in young children? Findings from a longitudinal cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54, 56-64.
- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., and Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica* 97(2), 153-158.
- Scholz, K., & Samuels, C.A. (1992). Neonatal bathing and massage intervention with fathers, behavioural effects 12 weeks after birth of the first baby: The Sunraysia Australia Intervention Project. *International Journal of Behavioral Development*, 15, 67-81.
- Shwalb, D.W., Shwalb, B.J., & Lamb, M.E. (2013). *Fathers in cultural context*. New York: Routledge.
- Stanley, N., Graham-Kevan, N., & Borthwick, R. (2012). Fathers and domestic violence: Building motivation for change through perpetrator programmes. *Child Abuse Review*, 21, 264-274.
- Tamis-LeMonda, C.S., Cabrera, N.J. and Baumwell, L. (2013). Fathers' role in children's language development. In Natasha J. Cabrera and Catherine S. Tamis-LeMonda, *Handbook of Father Involvement: multidisciplinary perspectives*, 2nd ed. New York: Routledge.
- Zanoni, L., Warburton, W., Bussey, K. and McMaugh, A. (2013). Fathers as 'core business' in child welfare practice and research: an interdisciplinary review. *Children and Youth Services Review*, 35, 1055-1070.

